

DEN HØYERE
PÅTALEMYNDIGHET

JURIST
FORBUNDET

ADVOKATFORENINGEN

Dommerforeningen

DOMSTOL
ADMINISTRASJONEN

BEDRE OG MER EFFEKTIV STRAFFESAKSBEHANDLING I DOMSTOLENE

Anbefaling fra en arbeidsgruppe sammensatt av representanter fra tingrettene, lagmannsrettene, Den høye påtalemyndighet, privatpraktiserende advokater og Domstoladministrasjonen – avgitt 13. januar 2020

Til oppdragsgiverne

Domstoladministrasjonen, riksadvokaten, Den norske Dommerforening og Den Norske Advokatforening oppnevnte i februar 2019 i fellesskap en arbeidsgruppe med mandat å utarbeide felles retningslinjer for behandlingen av straffesaker i tingrettene og lagmannsrettene.

Arbeidsgruppen har hatt syv møter. Gruppen legger med dette frem sin rapport med forslag til retningslinjer og maler. Alle anbefalinger er enstemmige.

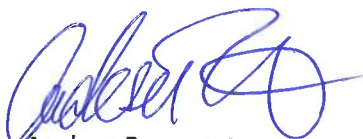
Oslo, 13. januar 2020

Hans-Petter Jahre
leder

Kristin Barth-Larsen

Anders Brosveet

Christian B. Hjort

Anne Margrethe Lund

Heidi Reinholdt-Østbye

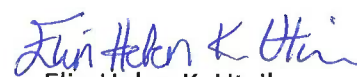
Bjørnar Stokkan

Bård Thorsen

Tonje Tønder

Elin Helen K. Utvik

Kari H. Gjervold
Kari Hinrichsen Gjervold

INNHOOLD

1.	Oppnevning og mandat	5
1.1.	Oppnevning, sammensetning og mandat	5
1.2.	Arbeidsgruppens forståelse av mandatet	5
2.	Sammendrag.....	6
3.	Undersøkelser av tidsbruk ved hoved- og ankeforhandling.....	8
3.1.	Innledende merknader	8
3.2.	Tidsbruken i domstolene	9
3.2.1.	Generelt	9
3.2.2.	Tingrett	9
3.2.3.	Lagmannsrett.....	10
3.2.4.	Bruk av aktører	11
3.2.5.	Store straffesaker	12
3.2.6.	Sammenligning mellom tingrett og lagmannsrett.....	12
3.3.	Tidsbruk i påtalemyndigheten	13
3.4.	Tidsbruk hos forsvarere	14
4.	Årsaker til unødvendig tidsbruk ved hoved- og ankeforhandling	14
5.	Forslag fra Straffeprosessutvalget som kan implementeres uten lovendringer	15
5.1.	Innledning	15
5.1.1.	Mandatet og opplegget for fremstillingen	15
5.1.2.	To spor – et grunnleggende grep	16
5.2.	Basissaksforberedelse etter utkastet til ny lov.....	16
5.2.1.	Tingretten	16
5.2.2.	Lagmannsretten.....	18
5.3.	Tilvalg.....	18
5.3.1.	Saksforberedende møter (utkastet §§ 34-7 og 34-9, strpl. § 272 og 274 annet ledd)..	19
5.3.2.	Tilgang til sakens dokumenter (utkastet § 34-8, strpl. § 262 første ledd siste punktum).	20
5.3.3.	Skriftlig redegjørelse (utkastet § 34-10, strpl. § 262 tredje ledd)	20
5.3.4.	Felles saksfremstilling (utkastet § 34-11, nytt).....	21
5.3.5.	Sluttinnlegg (utkastet § 34-12, nytt).....	22
5.4.	Hovedforhandling og ankeforhandling.....	23
5.4.1.	Prosessledelse og kontroll med bevisførselen (utkastet § 7-3, strpl. §§ 278 annet ledd og 292)	23
5.4.2.	Ankeforhandlingen – gjenbruk av tingrettens dom (utkastet § 32-4 annet ledd, strpl. § 331 tredje ledd)	24

5.4.3. Deling av sak og oppdeling av forhandlingene (utkastet § 30-4 og strpl §§ 13 og 286-288).....	24
5.5. Oppsummering	25
6. Arbeidsgruppens forslag.....	25
6.1. Bør det være egne retningslinjer for «stor sak»?.....	25
6.2. Retningslinjer for behandling av straffesaker (meddomsrettssaker) i tingrettene med merknader	28
6.3. Retningslinjer for behandling av straffesaker i lagmannsrettene (saker med fullstendig anke) med merknader	29
6.4. Forslag til endrede og nye maler i Lovisa	30
Vedlegg	31
Vedlegg 1: Retningslinjer for behandlingen av straffesaker i tingrettene	32
Vedlegg 2: Retningslinjer for behandlingen av straffesaker i lagmannsrettene	43
Vedlegg 3: Notat fra Eirik Dyrstad om meddommersaker i tingrettene	53
Vedlegg 4: Notat fra Eirik Dyrstad om bevisanker i lagmannsrettene	61
Vedlegg 5a: Mal for planmøte i straffesak i tingrettene – før beramming	70
Vedlegg 5b: Mal for planmøte i straffesak i tingrettene – etter beramming.....	73
Vedlegg 5c: Mal for planmøte i straffesak i tingrettene – kun overskrifter	78
Vedlegg 6: Mal for planmøte i straffesak i lagmannsrettene.....	81
Vedlegg 7: Mal for berammingsbrev	84
Vedlegg 8: Mal for koordinerende bistandsadvokat	86

1. OPPNEVNING OG MANDAT

1.1. Oppnevning, sammensetning og mandat

Arbeidet med å vurdere effektiviserings- og kvalitetstiltak ved behandlingen av straffesaker ble til etter initiativ fra Den norske Dommerforening og Riksadvokaten, i samarbeid med Den Norske Advokatforening og Domstoladministrasjonen (DA). Arbeidet ble påstartet kort tid etter fremleggelsen av et tilsvarende arbeid med sivile saker.

Det ble nedsatt en arbeidsgruppe bestående av lagmann Hans-Petter Jahre (leder), lagdommer Bjørnar Stokkan, tingrettsdommer Kristin Barth-Larsen, avdelingsleder/tingrettsdommer Anne Margrethe Lund, førstestatsadvokat Bård Thorsen, statsadvokat Tonje Tønder, statsadvokat Heidi Reinholdt-Østbye, advokat Anders Brosveet, advokat Christian B. Hjort og seniorrådgiver Elin Helen Kvalvik Utvik (DA). Sekretær for arbeidsgruppen har vært rådgiver Kari Hinrichsen Gjervold (DA).

Arbeidsgruppen har hatt følgende mandat:

- *å utarbeide felles retningslinjer for iretteføring av straffesaker i tingrettene og lagmannsrettene.*
- *å vurdere om det er behov for særlige retningslinjer for særlig omfattende straffesaker. Om gruppen finner at det er slikt behov, skal det utarbeides egne retningslinjer for disse omfattende sakene.*
- *å vurdere om noen av de forslag som fremkommer i NOU 2016:24, og som ikke krever ny lovgivning, kan innarbeides i retningslinjene.*
- *Som ledd i arbeidet bes arbeidsgruppen om å gjøre en undersøkelse av tidsbruken i tingrettene og lagmannsrettene, basert på statistikk som kan trekkes ut av domstolenes saksbehandlingssystem LOVISA.*
- *På tilsvarende måte bes det om at det gjøres en tidsundersøkelse i påtalemyndigheten, knyttet til aktoreringen av straffesaker.*

Arbeidsgruppen legger med dette fram sin rapport med forslag til retningslinjer for iretteføring av straffesaker i tingrettene og lagmannsrettene.

1.2. Arbeidsgruppens forståelse av mandatet

Mandatet ble gjennomgått og drøftet med oppdragsgiverne på arbeidsgruppens oppstartmøte 25. februar 2019.

Mandatet gjelder iretteføringen av straffesaker. Dette avgrenses slik at det gjelder saksbehandlingen i domstolene. For tingrettene betyr det perioden fra saken kommer inn med tiltalebeslutning og bevisoppgave, jf. strpl. § 262, til hovedforhandlingen er avsluttet og saken tas opp til doms. For lagmannsretten omfattes perioden fra anke er henvist, jf. strpl § 321, til ankeforhandlingen er avsluttet og saken tas opp til doms. Det avgrenses således mot forutgående behandling i påtalemyndigheten, bl.a. utforming av tiltalebeslutning og spørsmålet om forhåndsberømmelse. Mandatet er også begrenset til samhandling med domstolene. Samhandling mellom de andre aktørene, f.eks. mellom påtalemyndigheten og forsvarerne under saksforberedelsen, faller utenfor. Arbeidsgruppen vil imidlertid understreke at en god dialog mellom aktor og forsvarer både før tiltale

er tatt ut og under saksforberedelsen for domstolen, har stor betydning for at hoved- og ankeforhandlingen skal kunne gjennomføres med konsentrasjon om det som er omtvistet i saken.

Mandatet gis også en saklig avgrensning. I tingretten avgrenses det mot tilståelsessaker, jf. strpl § 248, og foreleggssaker, jf. strpl § 268. Gruppen konsentrerer seg således om meddomsrettssakene. I lagmannsrettene avgrenses det mot begrensede anker. Oppmerksomhetsområdet i lagmannsretten er ankesaker som gjelder bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet.

Med uttrykket «særlig omfattende straffesaker» i mandatet forstås saker der hovedforhandling i tingrett eller ankeforhandling i lagmannsrett varer mer enn 10 rettsdager.

Arbeidsgruppens forslag skal ligge innenfor gjeldende rett. Gruppen skal ikke foreslå lovendringer.

2. SAMMENDRAG

Etter første kulepunkt i mandatet skal arbeidsgruppen utarbeide felles retningslinjer for iringtef6ring av straffesaker i tingrettene og lagmannsrettene. Videre skal gruppen vurdere om det er behov for særlige retningslinjer for særlig omfattende straffesaker, jf. andre kulepunkt i mandatet. Om gruppen finner at det er slikt behov, skal det utarbeides egne retningslinjer for disse omfattende sakene.

Med uttrykket «særlig omfattende straffesaker» i mandatet forstås saker der hovedforhandling i tingrett eller ankeforhandling i lagmannsrett varer mer enn 10 rettsdager, se punkt 1.2 overfor. Dette er samme avgrensning som tidligere utredninger har lagt til grunn. Videre er mandatet avgrenset slik at det gjelder saksbehandlingen i domstolene; det avgrenses således mot forutgående behandling i påtalemyndigheten. Videre har arbeidsgruppen avgrenset mot tilståelsessaker og foreleggssaker i tingrettene og mot begrensede anker i lagmannsrettene. Oppmerksomhetsområdet er således meddomsrettssakene i tingretten og bevisankene i lagmannsretten.

Arbeidsgruppen skal etter fjerde og femte kulepunkt i mandatet gjøre en unders6kelse av tidsbruken i domstolene og i påtalemyndigheten. Dette er besvart i punkt 3 i rapporten og i vedlegg 3 og 4. I punkt 4 redegjør arbeidsgruppen for de viktigste årsakene til un6dvendig tidsbruk ved hoved- og ankeforhandling.

Det fremgår av punkt 3.2 at andelen «særlig omfattende straffesaker» er svært lav. I 10-årsperioden 2008 til 2018 har saker med mer enn 10 rettsdager (60 rettstimer) utgjort ca. 0,3 – 0,5 % av sakene i tingrettene og 2 – 5 % i lagmannsrettene. Videre fremgår at i de fleste sakene tar hovedforhandling/ankeforhandling 1-3 dager.

Hvis man i stedet for å se på hvor stor andel de store sakene utgj6r av det totale sakstallet, unders6ker hvor stor andel av det totale antall rettsm6tetimer de store sakene utgj6r, blir imidlertid bildet et annet. Av punkt 3.2.2 fremgår at for tingrettene under ett utgj6r de store straffesakene 7-11 % av rettsm6tetimene hvert år. I Oslo tingrett er andelen betydelig st6rre. Her utgj6r de store straffesakene henholdsvis 26 % (2016), 23 % (2017) og 7 % (2018) av det totale antallet rettsm6tetimer. I lagmannsrettene er andelen naturlig nok h6yere enn i tingrettene, se punkt 3.2.3. For landet under ett utgj6r de store straffesakene 15-25 % av det totale antallet rettsm6tetimer i

lagmannsrettene. I Borgarting lagmannsrett medgår henholdsvis 35 % (2016), 38 % (2017) og 19 % (2018) av rettsmøtetimene til de store straffesakene.

Arbeidsgruppen har viet størst oppmerksomhet til saksforberedelsen. Etter gruppens syn er bedre saksforberedelse det tiltaket som har størst potensial for å konsentrere hoved- og ankeforhandlingene og derved oppnå både bedre kvalitet og mer effektiv tidsbruk.

I de små sakene er det gjennomgående lite tid å spare under hoved- og ankeforhandling ved å bruke mer tid på saksforberedelsen. På den annen side gjør det store volumet av slike saker at selv en liten tidsgevinst i hver sak vil gi en stor samlet tidsbesparelse for domstolene.

I de store sakene, som altså utgjør en svært liten del av sakstallet, men en betydelig større andel av antallet rettstimer, har god saksforberedelse stor betydning. Det er viktig at både retten og partene setter av nødvendig tid til denne, slik at hoved- og ankeforhandling kan konsentreres om de reelle tvistepunktene i saken.

Formålet med saksforberedelsen er å legge til rette for at hovedforhandlingen/ankeforhandlingen kan gjennomføres uten avbrudd og at den konsentreres om de temaer som er sentrale ved avgjørelsen av skyldspørsmålet og straffespørsmålet. Videre skal den legge til rette for at tiltalte og forsvareren kan ta stilling til tiltalen og imøtegå denne, sml. tvisteloven § 9-2 tredje ledd for sivile saker. I et ressurs- og effektiviseringsperspektiv bør også tanken være at den ressurs man investerer i saksforberedelsen, vil man mer enn tjene inn igjen under hoved-/ankeforhandlingen.

Arbeidsgruppen foreslår, på samme måte som utkastet til ny straffeprosesslov (NOU 2016: 24) en viss basisforberedelse (et minimum) i alle saker og at retten for øvrig gjør bruk av de ulike «verktøy» som står til disposisjon, etter en konkret vurdering i den enkelte sak. Det skal verken være for mye eller for lite saksforberedelse. Hva basisforberedelsen består i fremgår av punkt 1 i utkastene til retningslinjer.

Arbeidsgruppens vurderinger og forslag fremgår av punkt 6 i rapporten med vedlegg.

Arbeidsgruppen har således utarbeidet retningslinjer for behandlingen av straffesaker i tingrettene og retningslinjer for behandlingen av straffesaker i lagmannsrettene i samsvar med gruppens mandat kulepunkt 1 og 2.

Et formål med utkastene til retningslinjer er å legge til rette for en kulturendring hos alle aktørene. For domstolene er det viktig å legge større vekt på god saksforberedelse og aktiv dommerstyring. Dette vil innebære en dreining av rettens oppmerksomhet og ressursbruk ved at dommeren bør ta en mer aktiv rolle under saksforberedelsen. Retten skal legge til rette for god samhandling mellom alle aktører. Dette innebærer blant annet at de prosessuelle og materielle tvistepunktene i saken bør klarlegges under saksforberedelsen. Prosessuelle spørsmål bør så langt som mulig også avgjøres under saksforberedelsen, slik at hoved- og ankeforhandlingen kan konsentreres om de materielle tvistepunktene.

Påtalemyndigheten har en objektivitetsplikt og skal i kraft av denne legge til rette for at mistenktes rettigheter ivaretas og at forsvarer kan utføre sitt oppdrag på en tilfredsstillende måte.

Påtalemyndigheten bør i større grad enn i dag initiere dialog med forsvarer før hovedforhandlingen, og klargjøre de rettslige og faktiske anførsler som saken bygger på, samt undersøke om partene kan

oppnå en felles forståelse og enighet om hele eller deler av sakens faktum eller rammene for bevisføringen.

En god og effektiv saksforberedelse forutsetter at forsvarerne på et tidlig stadium bruker nødvendig tid til å sette seg inn i saken slik at planmøtene kan virke etter sin hensikt og at hoved- og ankeforhandlingen kan avvikles så effektivt og forutsigbart som mulig.

Retningslinjene tar utgangspunkt i behovet i de store sakene. Det presiseres imidlertid at de også bør anvendes i saker med kortere varighet der sakens art eller kompleksitet tilsier det. F. eks. kan det også i mindre saker være behov for å ha ett eller flere planmøter og/eller for å be om redegjørelse etter straffeprosessloven § 262 tredje ledd. I lagmannsrettene kan retningslinjene etter behov også anvendes ved begrenset anke.

Retningslinjene omfatter både saksforberedelsen og hoved-/ankeforhandlingen. Et særlig viktig verktøy under saksforberedelsen, som gruppen vil løfte frem, er saksforberedende møter (planmøter). Hva slike møter kan og bør inneholde er utførlig omtalt i retningslinjene. Gruppen har i tillegg utarbeidet maler for planmøte i straffesak både for tingrettene og lagmannsrettene ([vedlegg 5](#) og [6](#)). Arbeidsgruppen har dessuten utarbeidet forslag til mal for berammingsbrev ([vedlegg 7](#)) og mal for oppnevning av koordinerende bistandsadvokat ([vedlegg 8](#)).

Etter kulepunkt 3 i mandatet skal arbeidsgruppen vurdere om noen av forslagene i straffeprosessutvalgets utredning (NOU 2016: 24), og som ikke krever ny lovgivning, kan innarbeides i retningslinjene. Denne vurderingen er foretatt i rapportens punkt 5. Konklusjonen er at de fleste av forslagene fra Straffeprosessutvalget om saksforberedelsen i retten og om gjennomføring av hoved- og ankeforhandling er en videreføring av bestemmelser i gjeldende lov. Helt nytt er bare utkastet § 34-4 om tilsvar fra forsvareren, § 34-11 om felles saksfremstilling og § 34-12 om sluttinnlegg. Også disse virkemidlene kan imidlertid tas i bruk uten lovendring, likevel slik at retten må nøye seg med å anmode eller oppfordre partene. Retten kan ikke gi pålegg uten hjemmel. Erfaringen tilsier imidlertid at partene normalt vil etterkomme en oppfordring fra retten selv om de ikke har plikt til det. De ulike «verktøy» som retten kan ta i bruk, er nærmere omtalt i arbeidsgruppens utkast til retningslinjer.

3. UNDERSØKELSER AV TIDSBRUK VED HOVED- OG ANKEFORHANDLING

3.1. Innledende merknader

Arbeidsgruppen har tatt utgangspunkt i statistikk utarbeidet av Eirik Dyrstad¹. Hans notater følger vedlagt rapporten ([vedlegg 3](#) og [4](#)). Statistikken er supplert med tall innhentet fra DA.

---

¹ Eirik Dyrstad, sekretær for Domstolskommisjonen, har skrevet rapporter med statistikk for tingrettene og lagmannsrettene. Statistikken for tingrettene gjelder alle meddommersaker som har kommet inn til tingrettene i perioden 2008 til 2018, og som har endt med dom. Statistikken for lagmannsrettene gjelder bevisanker i alle meddommersaker som har kommet inn til lagmannsrettene i perioden 2008 til 2018, og som har endt med dom. Dyrstads statistikk tar utgangspunkt i tall innhentet fra DA.

Vi gjør oppmerksom på at tallene fra Dyrstad tar utgangspunkt i året saken kom inn i domstolen, mens tallene innhentet fra DA tar utgangspunkt i årstallet saken ble avsluttet. Dette medfører noen ulikheter i statistikken, men tendensene er fremdeles de samme.

Når det gjelder store straffesaker, har arbeidsgruppen også gjennomgått rettsbøker innhentet fra Borgarting lagmannsrett og sammenlignet tidsbruken i tingretten med samme sak i lagmannsretten, se rapportens punkt 3.2.5 og 3.2.6. Videre er det på domstol.no publisert en oversikt over utbetalinger til aktører i straffesakene². Arbeidsgruppen har sett hen til også disse tallene i sine vurderinger, men har justert for mva på beløpene fra 2015 og utover.

3.2. Tidsbruken i domstolene

3.2.1. Generelt

Statistikken viser at saksvolumet i meddomsrettssaker har gått ned, mens tidsbruken i sakene øker noe for hvert år. Tidsbruken øker særlig i sakene med mellom 12 og 60 rettsmøtetimer.

Tallene viser en påfallende reduksjon i antall meddomsrettssaker i 2017 og 2018 sammenliknet med årene før. Dette kan ha ulike årsaker. Den mest nærliggende årsaken synes å være Nærpolitireformen, som ble satt i kraft 1. januar 2016. Reformen har medført at færre saker har blitt påtaleavgjort og sendt domstolene. Ved en gjennomgang av halvårsstatistikken for første halvår 2019, utarbeidet av DA, ser man at det har vært en økning på i overkant av 510 meddomsrettssaker sammenliknet med første halvår 2018. Dette underbygger at nærpolitireformen har vært medvirkende til nedgangen i saksmengden.

3.2.2. Tingrett

Statistikken viser en nedgang i antall meddommersaker som har endt med dom i tingretten i perioden 2008-2018:

År	Antall saker endt med dom (totalt)	Antall med 60 hovedforhandlingstimer eller mer	Antall med mindre enn 60 hovedforhandlingstimer	Prosentandel av sakene som er over 60 timer
2008	11 244	41	11 203	0,36
2009	11 005	46	10 959	0,42
2010	11 310	35	11 275	0,31
2011	11 064	34	11 030	0,31
2012	10 763	34	10 729	0,32
2013	10 802	27	10 775	0,25
2014	10 571	44	10 527	0,42
2015	10 813	38	10 775	0,35
2016	10 960	44	10 916	0,40
2017	9 726	48	9 678	0,49
2018	9 200	34	9 166	0,37

² <https://www.domstol.no/contentassets/73ae7146b4094aa7a55cf4ec915deb2d/salar-og-sarskilte-straffesaksutgifter-2018.pdf>

Arbeidsgruppen gjør oppmerksom på at det kan være noen saker som har innkommet til domstolene, men som ennå ikke er avsluttet. Disse omfattes ikke av tabellen.

Arbeidsgruppen har også sett på antall rettsmøtetimer for å undersøke hvor stor andel av tidsbruken i domstolene som går med til de store straffesakene (her definert som saker med 10 rettsdager eller mer, noe som tilsvarer 60 rettsmøtetimer eller mer, jf. punkt 1.2 ovenfor). Årstallet i denne tabellen er året hovedforhandlingen ble avsluttet, noe som medfører at antallet saker skiller seg noe fra tabellene i Dyrstads statistikk.

Totalt antall rettsmøtetimer – tingrettene								
År	Alle domstoler – over 60 timer		Alle domstoler – under 60 timer		Oslo tingrett - over 60 timer		Oslo tingrett – under 60 timer	
	Saker	Timer	Saker	Timer	Saker	Timer	Saker	Timer
2016	33	6819	9375	52 800,5	8	3619,5	1696	10108
2017	50	5647	8818	49 797,5	20	2835	1548	9392
2018	51	3936,5	9375	49 429,5	19	767,5	1582	9732,5

På landsbasis utgjør altså de store straffesakene 7-11 % av rettsmøtetimene. I Oslo tingrett utgjør de store straffesakene henholdsvis 26 % (2016), 23 % (2017) og 7 % (2018) av det totale antallet rettsmøtetimer. Nedgangen i 2018 har sammenheng med at det var få store saker dette året. Det lave antall saker og den store spredningen i antall rettsdager per sak gjør at tilfeldige variasjoner vil gi til dels store utslag i statistikken.

3.2.3. Lagmannsrett

Statistikken viser at det også har vært en nedgang i antall meddommersaker som har endt med dom i lagmannsretten i perioden 2008-2018.

Dyrstads tabell 4 og 6 viser antall saker for henholdsvis saker med strafferamme på under 6 år og saker med strafferamme på over 6 år. Dersom man slår sammen disse tabellene, får man følgende tall for saksutviklingen i lagmannsrettene:

År	Antall saker totalt	Antall saker med over 60 rettsmøtetimer	Antall saker med under 60 rettsmøtetimer	Prosentandel av sakene som er over 60 timer
2008	614	29	585	4,72
2009	694	30	664	4,32
2010	665	24	641	3,61
2011	705	34	671	4,82
2012	641	15	626	2,34
2013	629	23	606	3,66
2014	615	20	595	3,25
2015	684	29	655	4,24
2016	644	22	622	3,42
2017	646	25	621	3,87
2018	442	8	434	1,81

Også her vil det være saker innkommet til domstolene de siste årene som ennå ikke er avsluttet, og som derfor ikke omfattes av tabellen.

Nedgangen i saksmengden har vært større for tingrettene enn for lagmannsrettene. Dette skyldes sannsynligvis at sakene oversendt fra politiet, etter innføringen av Nærpolitireformen, bruker lengre tid før de kommer til lagmannsretten.

Videre har arbeidsgruppen også for lagmannsrettene undersøkt det totale antallet rettsmøtetimer i store saker sammenlignet med små saker.

Totalt antall rettsmøtetimer - lagmannsrettene								
År	Alle lr – over 60 timer		Alle lr– under 60 timer		Borgarting lr. - over 60 timer		Borgarting lr. – under 60 timer	
	Saker	Timer	Saker	Timer	Saker	Timer	Saker	Timer
2016	25	3 372	3190	10467	15	1 895,5	1192	3508
2017	30	3 785	3061	11048	20	2701	1187	4426
2018	24	2 192,5	2943	11 872	14	1172,5	1078	4 928,5

Tabellen viser at de store straffesakene utgjør 15-25 % av det totale antallet rettsmøtetimer i lagmannsrettene. I Borgarting lagmannsrett medgår henholdsvis 35 % (2016), 38 % (2017) og 19 % (2018) av rettsmøtetimene til de store straffesakene. På grunn av lavt antall saker med mer enn 60 rettsmøtetimer og stor spredning i antall rettsdager per sak, kan de årlige variasjonene skyldes tilfeldigheter.

3.2.4. Bruk av aktører

En mulig årsak til økt tidsbruk i domstolene, kan være økt bruk av tolker, sakkyndige m.m. En gjennomgang av utbetalingsbeløpene viser følgende prosentvise endringer fra 2009 (2009=100):

	Bistandsadvokat	Forsvarer	Tolk	Sakkyndige
2009	100,0	100,0	100,0	100,0
2010	133,6	106,1	116,3	106,7
2011	143,9	106,7	126,7	111,0
2012	158,0	106,8	131,1	112,0
2013	169,5	108,6	142,3	135,9
2014	175,9	117,6	160,2	140,0
2015	207,9	126,5	194,3	209,6
2016	252,5	125,3	213,2	215,5
2017	248,0	123,9	175,1	232,0
2018	240,9	111,9	154,0	216,5

Tallene er justert for økningen i offentlig salærsats.

Statistikken viser at det har vært en økning i utbetalingene til aktørene i straffesakene. Dette samsvarer med statistikken fra Dyrstad, som viser at det har vært en generell økning i bruk av vitner, tolker og sakkyndige.

Når det gjelder utbetalingene til bistandsadvokater, antar arbeidsgruppen at økningen til dels har sammenheng med styrkingen av fornærmedes rettigheter ved lovendringen som trådte i kraft

1. juli 2008. Videre kan det ha betydning at det har skjedd en endring i sakssammensetningen, ved at det har blitt flere saker med mange fornærmede.

3.2.5. Store straffesaker

Arbeidsgruppen har fått bistand fra avdeling for økonomi og styring i Domstoladministrasjonen, som har utarbeidet en Excel fil som viser saker som har blitt avgjort i meddomsrett i tingrettene i tiden 01.01.2016-31.12.2018. Det er utarbeidet en tilsvarende oversikt fra lagmannsrettene for de samme årene. I Excel filen er det mulig å sortere saker etter antallet rettsmøtetimer; i inndelingene under 60 rettsmøtetimer, mellom 60 og 200 rettsmøtetimer og over 200 rettsmøtetimer.

Oversikten viser at Oslo tingrett i årene 2016-2018 avgjorde 4846 meddomsrettssaker. Av disse var 40 saker (0,8%) mellom 60 og 200 rettsmøtetimer, av disse hadde det blitt brukt over 100 rettsmøtetimer i 12 av sakene. 7 saker hadde mer enn 200 rettsmøtetimer.

Arbeidsgruppen har hatt medlemmer fra Hålogaland lagmannsrett og Nedre Telemark tingrett. Arbeidsgruppen har derfor også sett på antallet meddomsrettssaker i hhv Nord-Troms tingrett og Nedre Telemark tingrett.

I Nord-Troms tingrett ble det i de samme årene avgjort 625 meddomsrettssaker. I 6 saker (0,9 %) ble det brukt mellom 60 og 200 rettsmøtetimer, en av disse hadde over 100 rettsmøtetimer. Nord-Troms tingrett hadde ingen saker med over 200 rettsmøtetimer. I Nedre Telemark tingrett ble det i årene 2016-2018 avgjort 742 meddomsrettssaker. En sak (0,2 %) hadde mellom 60 og 200 rettsmøtetimer. Tingretten hadde ingen saker over 200 rettsmøtetimer.

Selv om det for den enkelte domstol er få store saker, utgjør disse sakene på landsbasis 7-11 % av rettsmøtetimene. I Oslo tingrett utgjør de store straffesakene henholdsvis 26 % (2016), 23 % (2017) og 7 % (2018) av det totale antallet rettsmøtetimer, jf. punkt 3.2.2 over.

Punkt 4.4 i Dyrstads notat om meddomsrettssaker i tingrettene ([vedlegg 3](#)) inneholder en oversikt over hvilke tingretter som har behandlet saker med mer enn 60 rettsmøtetimer i årene 2008-2018. Oversikten viser at langt de fleste store saker går i Oslo tingrett.

3.2.6. Sammenligning mellom tingrett og lagmannsrett

For å sammenligne tidsbruk/rettsmøtetimer i tingretten og lagmannsretten er det gjort en nærmere undersøkelse av meddomsrettssaker med mellom 100 og 200 rettsmøtetimer og over 200 rettsmøtetimer i Oslo tingrett, med tanke på sammenligning med antallet rettsmøtetimer i de samme sakene i Borgarting lagmannsrett. Det er tatt utgangspunkt i 12 saker med mellom 100 og 200 rettsmøtetimer og 7 saker med over 200 rettsmøtetimer.

I seks av sakene er det avsagt dom i Borgarting lagmannsrett i første halvår 2019. Arbeidsgruppen har fått bistand fra Borgarting lagmannsrett og avdeling for økonomi og styring i DA for å finne status på sakene i lagmannsretten, samt antallet rettsmøtetimer.

Undersøkelsen viste at det ikke var mulig å sammenligne tidsbruk mellom tingretten og lagmannsretten i alle sakene. Dette idet ikke alle sakene ble anket, ikke alle anker ble henvist til ankeforhandling eller kun deler av anken ble henvist. Det var grunnlag for å sammenligne 3 saker med mer enn 200 rettsmøtetimer, og 9 saker med mellom 100 og 200 rettsmøtetimer.

I alle sakene som ble sammenlignet, unntatt én, brukte lagmannsretten færre rettsmøtetimer enn tingretten hadde gjort. Det var forskjeller mellom sakene på hvor mye kortere tid som var benyttet i lagmannsretten. Dette hadde til en viss grad sammenheng med hva som var henvist til ankeforhandling.

I de sakene som har vært undergitt en fullstendig ny behandling i lagmannsretten, viser gjennomgangen at nedgangen i bruken av rettsmøtetimer i lagmannsretten ikke er så stor. Arbeidsgruppen mener at potensialet for å spare tid er størst i disse ankesakene. Det at saken allerede har vært behandlet i tingretten burde medføre større konsentrasjon om de reelle tvistepunktene og derved kreve et lavere timeantall i lagmannsretten enn i tingretten.

I den saken hvor lagmannsretten hadde brukt noen rettsmøtetimer mer enn tingretten, viste en gjennomgang av rettsboken fra ankeforhandlingen bl.a. at det hadde blitt reist flere prosessuelle spørsmål underveis som lagmannsretten hadde måttet ta stilling til.

3.3. Tidsbruk i påtalemyndigheten

I mandatet er det angitt at det også skal gjøres en tidsundersøkelse i påtalemyndigheten, knyttet til aktoringen av straffesaker. Arbeidsgruppen har derfor undersøkt om det foreligger statistikk eller beregninger over slik tidsbruk.

For politiadvokatene, har deres fagforening Politijuristene forhandlet frem at det normalt skal avsettes tid til forberedelser i ratioen "1:1" (ATB-avtalen § 2-5), det vil si én dags forberedelse til én dags hovedforhandling. Arbeidsgruppen har fått bekreftet at det ikke er noe underlagsmateriale/data som ligger til grunn for dette forholdstallet.

Politidirektoratet har nylig publisert en kapasitetsanalyse, hvor det blant annet er beskrevet hvor lang tid politiadvokatene bruker på å påtaleavgjøre og forberede/gjennomføre hovedforhandling, det vil si at disse to "arbeidsoperasjonene" er behandlet samlet. På forespørsel opplyste konsulentene fra Accenture (som har gjennomført analysen) at tidsbruken knyttet til forberedelse til hovedforhandling ble beregnet til det samme som er lagt til grunn av Politijuristene.

Etter det arbeidsgruppen kjenner til, er det ikke gjort andre undersøkelser for å kartlegge tidsbruken for aktor fra tiltale er utferdiget og frem til endt forhandling i retten, herunder ingen undersøkelser som omfatter statsadvokatenes tidsbruk.

Arbeidsgruppen har vurdert om det burde vært gjort ytterligere undersøkelser om påtalemyndighetens tidsbruk ved forberedelse til og gjennomføring av hoved- og ankeforhandlinger, men har konkludert med at dette er unødvendig for de vurderinger arbeidsgruppen skal gjøre etter sitt mandat. I den grad det er grunn til å tro at manglende eller dårlig forberedelse fra aktor utgjør en hindring for effektiv saksavvikling, kunne det ha vært nyttig å kartlegge tidsbruken. Arbeidsgruppen konstaterer imidlertid at dette ikke synes å være et stort problem. Spørreundersøkelsen blant dommerne³ om statsadvokatenes oppgaveløsning kan tas til inntekt for at dommerne stort sett er fornøyd med hvordan statsadvokatene utfører aktoratene, og i dette ligger formentlig at statsadvokatene er tilstrekkelig forberedt. I den nevnte spørreundersøkelsen ble det pekt på at

---

³ <https://www.riksadvokaten.no/wp-content/uploads/2017/10/Brukerundersøkelse-sluttrapport.pdf>

politiadvokatene ikke holder den samme høye kvalitet som statsadvokatene, men arbeidsgruppen mener like fullt at det ikke fremstår som noe vesentlig eller stort problem at aktorene bruker for lite tid på å forberede rettsforhandlingene. Antakelig skyldes forskjellen mellom statsadvokater og politiadvokater i hovedsak andre forhold, særlig at statsadvokatene gjennomgående har mer erfaring enn politiadvokatene. Uansett er det nok store individuelle variasjoner mellom aktorene på hvor mye tid de bruker til forberedelser både før og under hovedforhandlingen. Tidsbruken vil dessuten være meget saksavhengig, ikke sjelden også innenfor samme sakskategori. Arbeidsgruppen har derfor valgt ikke å gjøre nærmere undersøkelser rundt dette.

Arbeidsgruppen er av den oppfatning at det har større betydning på *hvilket tidspunkt* aktorene forbereder seg til hovedforhandling. Formentlig er det slik at dersom hovedtyngden av forberedelsene, herunder dialogen med forsvarer om tvistepunkter, bevisførsel og tidsplan, finner sted kort tid før hovedforhandlingen skal starte, kan det medføre en risiko for at denne ikke gjennomføres like effektivt som om forberedelsene hadde funnet sted på tidligere tidspunkt. Det er ikke vanskelig å se for seg at f.eks. manglende avklaringer rundt bevisføringen kan være en forsinkende faktor, og aktor bør derfor på et tidlig stadium forberede saken slik at endringer i bevisførsel og tidsplan rett før hoved- eller ankeforhandlingen – så vidt mulig – unngås.

3.4. Tidsbruk hos forsvarere

Arbeidsgruppen legger til grunn at tidsbruken hos forsvarerne til forberedelse av saken kan variere i betydelig grad og at det er lite formålstjenlig å gjøre nærmere undersøkelser for å kartlegge denne, så lenge hovedoppgaven for gruppen er å utferdige retningslinjer for effektiv saksavvikling. Arbeidsgruppen understreker likevel at det vil ha stor betydning for en effektiv saksavvikling at også forsvarerne bruker nødvendig tid på forberedelse av saken og – ikke minst – at forberedelsen skjer på et tidspunkt som gjør at også forsvarerne kan bidra til god planlegging av saken. I den sammenheng peker gruppen på betydningen av at forsvarerne på et tidlig stadium bruker nødvendig tid til å sette seg inn i saken, slik at planmøtene kan virke etter sin hensikt og at saksforberedelsen ellers skjer slik at hovedforhandlingen kan avvikles så effektivt og forutsigbart som mulig. Arbeidsgruppen peker her særlig på at også forsvarerne må bidra til at ikke unødvendige forsinkelser oppstår som følge av manglende avklaringer rundt bevisføringen rett før hoved- eller ankeforhandlingen.

4. ÅRSAKER TIL UNØDVENDIG TIDSBRUK VED HOVED- OG ANKEFORHANDLING

Ved sin vurdering av årsaker til unødvendig tidsbruk ved anke- og hovedforhandling har arbeidsgruppen konsentrert seg om «tidstyver» under iretteføringen. Arbeidsgruppen har ikke sett på tidsbruk i perioden før tiltalebeslutning foreligger og er oversendt retten med anmodning om berømmelse av hovedforhandling, idet gruppen mener dette ligger utenfor mandatet, jf. punkt 1.2 ovenfor. Momentene nedenfor bygger på arbeidsgruppemedlemmenes egne erfaringer samt en enkel rundspørring blant kolleger. Arbeidsgruppen vil også vise til høyesterettsdommer Knut Kalleruds foredrag [«Håndtering av komplekse straffesaker i domstolene»](#) på det 40. nordiske juristmøtet i Oslo i 2014.

Arbeidsgruppen mener dette er de viktigste årsakene til unødvendig tidsbruk ved hoved- og ankeforhandling:

- Ved oppstart av hovedforhandlingen er tvistespørsmålene i saken ikke avklart. Det er manglende eller utilstrekkelig dialog mellom aktørene under saksforberedelsen.
- Manglende eller utilstrekkelig dommerstyring.
- Det er for liten vilje hos aktor og forsvarer til å endre opplegget for bevisførselen underveis i lys av utviklingen under hovedforhandlingen. Dette gjelder både for hva som dokumenteres, hvilke vitner som føres og hvordan eksaminasjonen legges opp.
- Tiltaltes forklaring blir lett omstendelig fordi alle aktørene gjerne begynner med tiltaltes frie forklaring, i stedet for å stille konkrete spørsmål til den frie forklaringen tiltalte allerede har gitt.
- Bevisførselen er for lite spisset. Det tilbys for mange og unødvendige vitner. Det dokumenteres mer i retten enn det som er nødvendig.
- Utspørringen av tiltalte og vitner er ikke tilstrekkelig spisset i forhold til sakens problemstillinger.
- Omfattende opplesning/foreholdelse fra politiforklaringer ved små avvik eller avvik som ikke har betydning for de sentrale temaene i saken. Dersom det er et vitne med tolk, er foreholdelse dessuten tidskrevende og kan lett forvirre vitnet.
- Tidsplanen for forhandlingen er satt opp for romslig. Dersom vitner frafalles, må retten ta pause og vente på neste vitne.
- Det fremmes unødvendige prosessuelle begjæringer og innsigelser, særlig om bevisførselen, som må prosederes under hovedforhandlingen, og som retten må ta stilling til og skrive beslutninger og kjennelser om.
- Partenes prosedyrer er for lite konsentrerte.

5. FORSLAG FRA STRAFFEPROSESSUTVALGET SOM KAN IMPLEMENTERES UTEN LOVENDRINGER

5.1. Innledning

5.1.1. Mandatet og opplegget for fremstillingen

Etter tredje kulepunkt i mandatet skal arbeidsgruppen «vurdere om noen av de forslag som fremkommer i NOU 2016:24, og som ikke krever ny lovgivning, kan innarbeides i retningslinjene».

Arbeidsgruppens oppmerksomhet skal primært rettes mot meddomsrettssaker i tingretten og fullstendige anker i lagmannsretten. I utgangspunktet avgrenses det således mot tilståelsessaker og foreleggssaker i tingretten og mot begrenset anke i lagmannsretten. Se nærmere punkt 1.2 ovenfor.

I dette kapitlet omtales både de forslag i NOUen som er nye, og de som innebærer en videreføring, evt. utbygging, av bestemmelser i strpl. slik den nå lyder.

Her omhandles både «verktøy» for saksforberedelsen og «verktøy» for hovedforhandling/ankeforhandling, og både for første instans og ankeinstansen. Hovedvekten ligger på saksforberedelsen og er felles for tingrett og bevisanke i lagmannsrett.

Forslagene fra Straffeprosessutvalget fremgår i hovedsak av lovutkastet §§ 7-3 og 7-4 om rettens kontroll med at bevisføringen er relevant, forholdsmessig og tilstrekkelig, § 32-4 om det faktiske grunnlaget for rettens avgjørelser, kapittel 34 om forberedelse til hovedforhandling og kapittel 35 om hovedforhandlingen. Etter § 39-5 og § 39-6 første ledd gjelder bestemmelsene i kap. 34 og 35 også for forberedelse til og gjennomføring av ankeforhandling så langt de passer og ikke annet er bestemt. Se utvalgets alminnelige motiver punkt 17.1 til 17.4 (side 382-391) og punkt 18.1-18.2 (side 413-422) og spesialmotivene til de aktuelle bestemmelser i utredningens del IV.

5.1.2. To spor – et grunnleggende grep

I NOUen kapittel 18.1.2 behandler Straffeprosessutvalget spørsmålet om ulike behandlingsspor for små og store saker. Utvalget mener at i de små sakene trengs det normalt bare en helt enkel saksforberedelse. Forslaget er imidlertid fleksibelt ved at noen skritt skal tas i alle saker (i hovedsak at retten skal ha påtalemyndighetens oversendelse av tiltale og bevisoppgave og tilsvar fra forsvareren), men lovutkastet gir retten i tillegg en rekke virkemidler som den kan ta i bruk etter en konkret vurdering av hvilken saksforberedelse den enkelte sak krever.

Arbeidsgruppen mener at dette opplegget med en begrenset basisforberedelse og ulike «verktøy» som tilvalg ved behov, er et godt grep. Langt de fleste saker er små og enkle og kan behandles med minimal saksforberedelse. Nytt i utvalgets utkast (i § 34-4) er at forsvareren som hovedregel skal gi tilsvar til retten og påtalemyndigheten, jf. nærmere nedenfor. Dette er en del av basisforberedelsen.

5.2. Basissaksforberedelse etter utkastet til ny lov

5.2.1. Tingretten

Som etter strpl. § 262 første ledd starter saken i domstolen med at påtalemyndigheten oversender tiltalebeslutning og bevisoppgave til retten, jf. utkastet § 34-1 første ledd bokstav a og b. Hva bevisoppgaven nærmere skal inneholde fremgår av utkastet § 7-2 annet ledd. Således skal bevisoppgaven inneholde en kort begrunnelse for hva det enkelte bevis skal godtgjøre, opplysninger av betydning for vurderingen av beviset, og opplysning om aktuelle spørsmål om bevisføring og bevisforbud.

Etter ordlyden stiller § 262 første ledd ikke nærmere krav til innholdet av påtalemyndighetens bevisoppgave. I sitt kvalitetsrundskriv ([RA-2018-3](#)) punkt 4.10.2 har Riksadvokaten likevel instruert om at påtalemyndigheten blant annet ved utfyllende bevisoppgaver skal legge til rette for at dommerne kan utføre en aktiv saksstyring for å oppnå effektiv avvikling av saken. Etter arbeidsgruppens syn er en utfyllende og god bevisoppgave helt avgjørende for at saksforberedelsen, og derved også avviklingen av hovedforhandlingen, skal komme i riktig spor. Bevisoppgavene bør derfor inneholde de opplysningene som utkastet til ny lov angir.

Etter utkastet § 34-1 skal oversendelsen fra påtalemyndigheten også inneholde «utdrag av sakens opplysninger av betydning for bevisføringen». Dette er bl.a. de dokumentbevis som skal fremlegges for retten, og politiforklaringene til de vitner som skal føres. En slik rutine kan imidlertid ikke etableres uten lovendring. Etter gjeldende rett er utgangspunktet at dommeren skal møte til hovedforhandlingen med blanke ark. Dommeren har derfor bare en begrenset mulighet til å lese seg opp på saken på forhånd. Etter någjeldende lov kan retten imidlertid be om utlån av sakens dokumenter, jf. § 262 første ledd siste punktum. Denne adgangen benytter domstolene seg i liten grad av, og det er nok et spørsmål om man ikke oftere bør be om utlån. Se nærmere nedenfor under punkt 5.3.2 (om utkastet § 34-8)

Straffeprosessloven krever ikke at forsvareren skal inngi tilsvar slik ordningen er for saksøkte i sivile saker, jf. tvl. § 9-3. Straffeprosessutvalget foreslår en endring her ved at forsvareren som hovedregel skal gi skriftlig tilsvar, jf. utkastet § 34-4. Retten kan imidlertid bestemme at tilsvar kan unnlates, jf. § 34-2 annet ledd bokstav b, noe som kan være aktuelt i småsakene. Dessuten er det ikke meningen å pålegge forsvareren en selvstendig plikt til å gi opplysninger ut over det som følger av forsvareroppdraget, herunder reglene om god advokatskikk.

Etter gjeldende rett kan retten ikke gi forsvareren pålegg om tilsvar, men man kan oppfordre til det. Etter arbeidsgruppens mening bør dette rutinemessig vurderes iallfall i saker av noen størrelse. Det blir da opp til forsvareren å vurdere om han vil etterkomme rettens anmodning, og i tilfelle hvor omfattende tilsvar han vil sende. Uansett må ytterligere bevis oppgis, jf. strpl. § 265, og også forsvareren bør angi hva det enkelte bevis skal godtgjøre. For rettens saksforberedelse er det viktig at det tidlig blir klarlagt hva sakens tvistepunkter er, og det er viktig å få et tidlig overblikk over bevilingsbudet.

Retten må deretter i samråd med aktor, forsvarer og eventuell bistandsadvokat beramme saken, eller reservere tid til den, og ta stilling til hvorledes saksforberedelsen videre skal skje.

Straffeprosessutvalgets lovutkast inneholder flere «verktøy» som retten kan ta i bruk ved behov under saksforberedelsen:

- Planmøte/saksforberedende rettsmøte eller uformelt møte (utkastet § 34-7 og 34-9, strpl. § 272 og 274 annet ledd om rettsmøter; uformelle møter under saksforberedelsen er ikke lovregulert), se punkt 5.3.1 nedenfor.
- Tilgang til sakens opplysninger/utlån av sakens dokumenter (utkastet § 34-8, strpl. § 262 første ledd siste punktum), se punkt 5.3.2 nedenfor.
- Skriftlig redegjørelse for saken (utkastet § 34-10, strpl. § 262 tredje ledd), se punkt 5.3.3 nedenfor.
- Felles saksfremstilling (utkastet § 34-11, nytt), se punkt 5.3.4 nedenfor.
- Sluttinnlegg (utkastet § 34-12, nytt), se punkt 5.3.5 nedenfor.

Et alternativ eller supplement til tilsvar både etter gjeldende rett og Straffeprosessutvalgets lovutkast er å be påtalemyndigheten om en skriftlig redegjørelse for saken, som forsvareren kan gi merknader til, jf. strpl. § 262 tredje ledd, lovutkastet § 34-10 og nærmere nedenfor.

5.2.2. Lagmannsretten

I ankeomgangen bør tvistepunktene ved domfeltes bevisanke være tilstrekkelig klarlagt gjennom ankeerklæring/støtteskriv og påtalemyndighetens uttalelse til anken sammenholdt med tingrettens dom. Ved påtalemyndighetens anke gjelder det samme for ankeerklæringen og forsvarers merknader sammenholdt med tingrettens dom. For at lagmannsretten skal kunne ta stilling til om anken skal henvises, jf. strpl. § 321, må det være klargjort hva som blir bestridt i tingrettens dom. Ved lov 21. juni 2019 nr. 51 ble strpl. § 321 endret slik at også seksårssakene skal siles. Når lovendringen trer i kraft 1. januar 2020, må også anker i disse sakene begrunnes på en helt annen måte enn hittil. Til nå har domfelte ofte nøydt seg med kort å oppgi ankegrunn samt vise til strafferammen og den ubetingede ankeretten.

Utkastet § 37-6 stiller strengere krav til ankeerklæringen enn strpl. § 314. Etter § 37-6 første ledd skal det i erklæringen angis hvilke feil som gjøres gjeldende, hvilke bevis som vil bli påberopt, og hvilken endring som påstås. Slike opplysninger vil skape klarhet om hva anken gjelder, og legge til rette for den videre behandling av saken. Etter gjeldende lov, strpl. § 314, gjelder kravet om å spesifisere hvilke feil som påberopes, bare ved anke over saksbehandlingen.

Selv om de skjerpede krav til ankeerklæring i utkastet til ny lov ikke kan innføres uten lovendring, bør partene oppfordres til å konkretisere anker i samsvar med lovutkastet.

Etter utkastet § 37-9 skal retten sende anken til motparten med frist for uttalelse. Utvalget uttaler (NOU 2016: 24 punkt 20.4.2.1 side 441-442) at selv om siktede har en grunnleggende rett til å forholde seg taus og ikke skal avkreves informasjon om hvorledes han stiller seg til mistanken mot ham, må det ved anke kunne forventes at forsvaret i noe større utstrekning avklarer bestemte forhold av betydning for den videre prosessen enn ved behandlingen i første instans. Ved domfeltes anke må det således kunne kreves at det klargjøres hva domfelte vil gjøre gjeldende. Har påtalemyndigheten anket, bør det kunne forventes at forsvaret opplyser om hvilke sider av anken man er uenig i.

Ved lov 21. juni 2019 nr. 51 ble det lovfestet i strpl § 310 nytt fjerde ledd en frist på to uker fra anken ble inngitt for eventuelt støtteskriv fra forsvareren til domfeltes anke. Hvis støtteskriv ikke foreligger innen fristen, kan ankedomstolen fortsette behandlingen av saken uten å vente. Fristen kan forlenges i omfattende saker, men bortsett fra dette legger forarbeidene opp til at den skal håndheves strengt. Lovendringen trer i kraft 1. januar 2020. Det er imidlertid et prinsipp at forsvarerens forsømmelser ikke skal gå ut over siktede, og domstolene kan etter EMK artikkel 6 ha en selvstendig plikt til å gripe inn dersom forsvarer ikke gjør en forsvarlig jobb, jf. bla. HR-2019-1799-U.

5.3. Tilvalg

Tilvalgene nedenfor er først og fremst aktuelle i det som ovenfor er definert som «stor sak», dvs saker der hoved- eller ankeforhandlingen vil vare i mer enn 60 rettsstimer (10 rettsdager), jf. punkt 1.2 overfor. I de små og enkle sakene er det sjelden behov for mer enn den innledende saksforberedelsen som er omtalt i punkt 5.2 ovenfor. Det er viktig at saksforberedelsen dimensjoneres etter sakens art og omfang; det skal ikke være for mye og ikke for lite saksforberedelse.

5.3.1. Saksforberedende møter (utkastet §§ 34-7 og 34-9, strpl. § 272 og 274 annet ledd)

Det bør holdes ett eller flere saksforberedende møter i alle store saker. Under gjeldende straffeprosesslov holdes saksforberedende møter stort sett som uformelle møter. Årsaken er at slike møter mest hensiktsmessig gjennomføres med bare de profesjonelle aktører til stede. I utkastet § 34-9 er det derfor uttrykkelig bestemt at tiltalte, fornærmede og etterlatte bare innkalles til saksforberedende rettsmøter når deres tilstedeværelse er nødvendig.

Virkningen av at møtet ikke er rettsmøte er for det første at det ikke føres rettsbok, jf. strpl. § 18; det skrives i stedet et referat eller en oppsummering som sendes partene. For det andre kan det ikke på et slikt uformelt møte treffes avgjørelser som etter loven krever muntlig forhandling i rettsmøte, f.eks. bevisavskjæring etter strpl. § 272 første ledd bokstav c. Dette er annerledes etter utkastet til ny lov. Her er det overlatt til rettens skjønn om saksstyrende avgjørelser under saksforberedelsen skal treffes på grunnlag av skriftlig eller muntlig behandling, jf. utkastet § 34-7 tredje ledd og § 31-1.

Tema for det saksforberedende møte vil på overordnet nivå være å drøfte opplegget for og gjennomføringen av ankeforhandlingen. Det er herunder ønskelig å avklare hva som er sakens sentrale materielle tvistepunkter, å få informasjon fra partene om prosessuelle spørsmål som retten bør være oppmerksom på, og å drøfte bevisførselen. Når saksforberedende møte holdes kort tid etter at saken har kommet inn til retten, slik det bør, er det også naturlig å drøfte hvordan saksforberedelsen videre bør skje.

Forut for det saksforberedende møtet bør retten ha mottatt bevisoppgaver fra alle aktørene, eventuelt tilsvarende fra forsvareren og et – fortrinnsvis omforent – utkast til tidsplan. Tidsplanen er viktig fordi den både trekker opp den ytre rammen for saken og angir hvor mye tid partene mener må avsettes til hvert element under hoved- eller ankeforhandlingen. Tidsplanen bør utarbeides som et eget dokument. Bevisoppgaven er ufullstendig som tidsplan selv om den angir når hvert vitne skal stevnes. Således viser bevisoppgaven ikke tidsanslag for andre elementer enn vitneførselen, f.eks. ikke for avspilling av kommunikasjonskontroll og opplesning av dokumentbevis og heller ikke for innledningsforedrag/merknader og prosedyrer. Under hoved-/ankeforhandling i langvarige saker bør tidsplanen rulleres, f.eks. hver uke.

Det er ønskelig at saksstyrende avgjørelser treffes så tidlig som mulig, jf. utkastet § 34-7 tredje ledd, selv om retten også kan velge å utsette avgjørelsen til hovedforhandlingen, se også strpl. 272 tredje ledd. Avgjørelser under saksforberedelsen vil som regel være beslutninger som forberedende dommer kan treffe enten på det saksforberedende møtet eller etter møtet, f.eks. etter at partene har fått anledning til å sende supplerende prosesskriv. Etter någjeldende lov må imidlertid noen avgjørelser treffes på grunnlag av muntlig forhandling i rettsmøte. Dette gjelder først og fremst kjennelser om å avvise saken eller deler av den og beslutning om å avskjære bevis, jf. strpl. § 272 første ledd bokstav a og c. I lagmannsretten må avgjørelsen treffes av tre fagdommere, jf. § 274 første ledd.

Vilkårene for å begrense bevisførselen ved å avskjære bevis, er ganske strenge. Etter § 272 første ledd bokstav c, jf. § 292 annet ledd kan bevis som vil være for hånden under hovedforhandlingen, bare nektes ført hvis det gjelder forhold som er uten betydning for dommens innhold, eller som

allerede er tilstrekkelig bevist, eller der beviset åpenbart ikke har noen beviskraft. Strpl. § 292 omtales nærmere i punkt 5.4.1 nedenfor.

5.3.2. Tilgang til sakens dokumenter (utkastet § 34-8, strpl. § 262 første ledd siste punktum)

Etter gjeldende straffeprosesslov har retten som utgangspunkt ikke straffesaksdokumentene (politidokumentene) for hånden, verken under saksforberedelsen eller under hovedforhandlingen. Etter strpl. § 262 første ledd siste punktum kan imidlertid rettens leder/forberedende dommer be om utlån av dokumentene. Det er helt opp til rettens eget skjønn om og eventuelt når slikt utlån skal finne sted, men loven forstås slik at etterforskningsdokumentene ikke skal være tilgjengelige for retten etter avslutning av hovedforhandlingen, jf. strpl. § 305.

Ved anke mottar lagmannsretten sakens dokumenter fra statsadvokaten når ankesaken oversendes. Lagmannsretten beholder dokumentene under ankesilingen og returnerer dem når saken etter henvist anke blir berammet. I digital sak sletter lagmannsretten politidokumentene på samme tidspunkt. Hvis forberedende dommer allerede på dette stadium ønsker å beholde politidokumentene, er det kunstig å be om utlån av dokumenter man allerede har. Beslutningen bør imidlertid formaliseres i et brev eller en e-post til partene, slik at disse er klar over at retten har beholdt dokumentene. På samme måte bør det være notoritet om når dokumentene sendes tilbake eller slettes. Etter planen skal både lagmannsrettene og statsadvokatembetene kobles på Justishub i 2020. Alle oversendelser mellom lagmannsretten og statsadvokaten vil da skje elektronisk på denne plattformen.

Etter Straffeprosessutvalgets utkast får retten oversendt utdrag av sakens opplysninger sammen med tiltalen og påtalemyndighetens bevisoppgave, jf. § 34-1, og retten har prinsipiell tilgang til sakens opplysninger på ethvert trinn av saken, jf. § 34-8. Det er opp til rettens skjønn i hvilken utstrekning denne tilgangen skal benyttes.

Formålet med å ha sakens dokumenter for hånden må under saksforberedelsen være at retten skal få bedre oversikt over saken og tvistepunktene. Derved kan rettens leder både drive saksforberedelsen mer effektivt og lede hovedforhandlingen på en bedre måte. Tilgang til saksdokumentene, eller deler av disse, kan også være nødvendig når retten skal avgjøre prosessuelle tvister mellom aktor og forsvarer, f.eks. om bevisførselen.

I mange tilfeller vil imidlertid en mer hensiktsmessig fremgangsmåte for å nå de formål som er beskrevet ovenfor, være å be om en skriftlig redegjørelse, jf. punkt 5.3.3 nedenfor.

5.3.3. Skriftlig redegjørelse (utkastet § 34-10, strpl. § 262 tredje ledd)

Etter strpl. § 262 tredje ledd kan retten be påtalemyndigheten sende en skriftlig redegjørelse for saken innen en frist som retten fastsetter. Hvorvidt dette skal gjøres er overlatt til rettens skjønn. Lovens vilkår er at «retten ut fra sakens art finner det hensiktsmessig». Det er likevel tale om en unntaksregel, jf. ordlyden «i særlige tilfeller». Bestemmelsen ble tilføyd ved en lovendring i 1991 og er særlig myntet på omfattende og kompliserte saker, blant annet økonomiske straffesaker, sml. tvisteloven § 9-9 tredje og fjerde ledd.

Straffeprosessloven regulerer ikke nærmere hvorledes en slik erklæring kan brukes. Det er åpenbart at den kan brukes under saksforberedelsen. Således er tanken at når saken er uvanlig omfattende og komplisert, skal retten kunne forberede seg slik at administrator kan lede forhandlingene på en mer effektiv måte. Kontradiksjon ivaretas ved at retten skal sende kopi av redegjørelsen til tiltalte og forsvareren med frist for merknader.

Arbeidsgruppen antar at redegjørelsen også kan brukes under hovedforhandlingen og domsskrivingen så langt den er lest opp under hovedforhandlingen, jf. strpl. § 305. Prosessuelt må en slik redegjørelse anses som en erklæring avgitt i anledning straffesaken. Formentlig kan en omforent erklæring, eller omforente deler av en erklæring, likevel leses opp under hovedforhandlingen på grunnlag av partenes samtykke, sml. §§ 296 annet ledd og § 297 annet ledd, og da bli en del av avgjørelsesgrunnlaget, jf. § 305. At slik bruk av redegjørelsen er mulig etter gjeldende rett er også forutsatt av Straffeprosessutvalget i punkt 17.3.3 på side 387.

Etter tvisteloven er dette annerledes. I sivile saker kan således skriftlige redegjørelser i stor utstrekning inngå direkte i avgjørelsesgrunnlaget, selv om de ikke har vært behandlet under de muntlige forhandlingene, jf. tvisteloven § 11-1 første ledd, jf. § 9-9 første ledd, jf. tredje og fjerde ledd, jf. § 29-16 tredje og fjerde ledd.

Adgangen til å be påtalemyndigheten utarbeide en skriftlig redegjørelse er relativt lite brukt i praksis, men er videreført i utkastet til ny straffeprosesslov, se utkastet § 34-10 og de alminnelige motiver i NOU 2016: 24 punkt 18.1.7 s. 417. Straffeprosessutvalget anbefaler at ordningen bør benyttes oftere enn etter dagens praksis. Om hva en slik redegjørelse bør inneholde uttaler utvalget (s 417):

Formålet med redegjørelsene er at de skal tjene som verktøy for videre saksforberedelse og saksstyring. For å sikre formålet bør retten sette rammer for fremstillingens form og omfang, jf. tvisteloven § 9-9 tredje ledd tredje punktum. I alminnelighet må det antas å være hensiktsmessig om redegjørelsen begrenses til en oversikt over sentrale punkter som er omtvistet, anførsler og bevis, eventuelt at fremstillingen begrenses til nærmere bestemte spørsmål. Det er viktig at redegjørelsen ikke svulmer for mye opp, idet den dermed lett kan bli utjenlig som verktøy.

Dette bør være retningsgivende også for redegjørelser etter gjeldende lov.

Hvis det fra før er skrevet redegjørelse til tingretten, kan denne ofte gjenbrukes under saksforberedelsen for lagmannsretten, iallfall hvis det skrives et tillegg om hva tvistepunktene vil være i ankeinstansen.

5.3.4. Felles saksfremstilling (utkastet § 34-11, nytt)

Forslaget i utkastet til ny straffeprosesslov § 34-11 om felles saksfremstilling er nytt.

I NOU 2016: 24 side 417 (punkt 18.1.8) peker Straffeprosessutvalget på at enighet om hele eller deler av det hendelsesforløpet tiltalen gjelder, vil kunne forenkle den videre behandlingen. Særlig gjelder dette for omfanget av bevisførselen. Utvalget viser også til at det som et generelt utgangspunkt må antas å være en presumsjon for at det partene er enige om, også samsvarer med de faktiske forhold.

Partenes felles saksfremstilling skal utformes skriftlig, og formålet er at den skal kunne brukes av retten både under saksforberedelsen, hovedforhandlingen og domsskrivingen.

Om hva en slik fremstilling bør inneholde skriver utvalget på side 645-646:

Fremstillingen skal i utgangspunktet bare inneholde en konsentrert redegjørelse for de sider ved saken partene er enige om. Se til sammenligning tvisteloven § 9-9 fjerde ledd.

Argumentasjon om juss eller faktum skal utelates, men rettsspørsmål kan behandles i den utstrekning de har betydning for å forklare hvilket faktum partene anser som relevant. Det kan vises til saksopplysninger som enigheten bygger på, men dette vil det ut fra formålet som regel ikke være behov for. Dersom partene mener det er behov for bevisføring utover enigheten, skal det opplyses om dette. Saksfremstillingen vil etter omstendighetene kunne inneholde elementer av forklaring avgitt i anledning saken, først og fremst for tiltaltes del.

Kontradiksjonen ivaretas ved at fremstillingen er felles og ved at partene kan kommentere den under hovedforhandlingen.

En slik felles saksfremstilling skal etter utvalgets forslag inngå i rettens avgjørelsesgrunnlag.

Selv om straffeprosessloven ikke inneholder en tilsvarende bestemmelse, er det selvsagt ikke noe forbud mot at partene utarbeider en slik felles fremstilling av omforente fakta. I mange saker vil dette være praktisk og noe retten bør anmode om. Retten kan imidlertid ikke legge fremstillingen til grunn uten at den har vært bevisført under hovedforhandlingen, jf. strpl. § 305. Dette kan gjøres på flere måter: En mulighet er at tiltalte (eller et vitne, f. eks. hovedetterforskeren) gjør den til en del av sin forklaring. En annen mulighet er at den behandles som en erklæring avgitt i anledning straffesaken, som vil kunne leses opp på grunnlag av partenes enighet, sml. §§ 296 annet ledd og 297 annet ledd, og da bli en del av avgjørelsesgrunnlaget, jf. § 305. Og selv om fremstillingen ikke er et dokumentbevis, må man formentlig kunne legge til grunn at den kan fremlegges og ikke bare leses opp. At det er mulig etter gjeldende rett å benytte en felles saksfremstilling på denne måten, er forutsatt av Straffeprosessutvalget i utredningen punkt 17.3.3 på side 387. Ut fra presumsjonen for at det faktum partene er enige om også stemmer med de virkelige forhold, må utgangspunktet være at retten uten å komme i konflikt med plikten etter § 294 til å sørge for at saken blir fullstendig opplyst, kan legge fremstillingen til grunn uten at det finner sted ytterligere (bekreftende) bevisførsel.

5.3.5. Sluttinnlegg (utkastet § 34-12, nytt)

Også utkastets bestemmelse om sluttinnlegg er nytt. Bestemmelsen har sitt forbilde i tvisteloven § 9-10.

Saksforberedelsen i sivile saker avsluttes som regel to uker før hovedforhandlingen, og før dette skal partene normalt inngi et sluttinnlegg, som kort skal angi påstander, påstandsgrunnlag, de rettsregler som påberopes, og de bevis partene vil føre, jf. tvisteloven § 9-10. Det skal også følge med et forslag til fremdriftsplan for hovedforhandlingen.

Bestemmelsens formål er å få partene til å tenke gjennom opplegget for hovedforhandlingen, slik at den lar seg gjennomføre mest mulig konsentrert. Sluttinnleggene skal være oversiktspregede, og argumentasjon om juss og faktum skal utelates. Når saksforberedelsen er avsluttet, er det ikke lenger

adgang til å sette frem nye krav, utvide påstanden, fremsette nye påstandsgrunnlag eller tilby nye bevis, med mindre det følger av tvisteloven § 9-16.

I straffeprosessen er det ikke rom for å la saksforberedelsen ende i en tilsvarende formalisert avslutning med preklusiv virkning for partenes adgang til å fremsette nye anførsler og bevis mv. Straffeprosessutvalget mener likevel at en adgang for retten til å pålegge partene å inngi sluttinnlegg, i forlengelsen av de øvrige virkemidlene som utvalget foreslår, vil være et naturlig og nyttig verktøy for endelige avklaringer. Utvalget antar at sluttinnlegg formentlig vil være mest aktuelt i større saker, men også i enkelte mindre saker kan det være praktisk å benytte dette, for eksempel som eneste saksforberedende skritt utover påtalemyndighetens oversendelse etter utkastet § 34-1 og forsvarers tilsvarende etter utkastet § 34-4.

Selv om straffeprosessloven ikke inneholder noen bestemmelse om sluttinnlegg og retten derfor ikke kan pålegge partene å inngi slike, har retten adgang til å oppfordre partene til å sende sluttinnlegg. Etter arbeidsgruppens syn bør retten rutinemessig vurdere å gjøre dette i alle store saker. Som Straffeprosessutvalget peker på, kan sluttinnlegg også være et naturlig siste element under saksforberedelsen i en del mindre saker.

5.4. Hovedforhandling og ankeforhandling

5.4.1. Prosessledelse og kontroll med bevisførselen (utkastet § 7-3, strpl. §§ 278 annet ledd og 292)

Etter utkastet § 7-3 skal retten føre kontroll med at bevisførselen er relevant og forholdsmessig, og bestemmelsen pålegger retten en plikt til å avskjære bevis i visse situasjoner. Rettens ansvar for aktiv saksstyring er generelt behandlet av Straffeprosessutvalget i de alminnelige motivene punkt 17.1 på side 382-384 i utredningen. Se også spesialmotivene til § 7-3 på side 570-572.

Tilsvarende bestemmelser etter gjeldende straffeprosesslov er § 278 annet ledd om prosessledelsen og § 292 om bevisavskjæring.

Strpl. § 278 annet ledd lyder slik:

Rettens leder sørger for at forhandlingen så vidt mulig blir gjennomført uten avbrytelse. Han kan stanse den videre forhandling om spørsmål som han anser tilstrekkelig drøftet eller som er av uvesentlig betydning for avgjørelsen.

Bestemmelsen har sitt motstykke i tvl. § 9-13 annet ledd.

Bestemmelsen kan se ut som en hjemmel for bevisavskjæring, men det fremgår av forarbeidene at den kun gjelder rettens prosessledelse. Hjemmel for bevisavskjæring må således søkes andre steder, f.eks. i straffeprosesslovens regler om bevisforbud, i § 292 og i de ulovfestede regler om avskjæring av ulovlig ervervet bevis. Strpl. § 292 annet ledd bokstav a gir retten adgang til å avskjære bevis for forhold som er uten betydning for dommens innhold, og bokstav b gir hjemmel til å avskjære bevis som gjelder forhold som allerede er tilstrekkelig bevist.

Alternativet «uten betydning for dommens innhold» omfatter både bevis for rettslig irrelevante opplysninger (dvs. forhold som ikke angår saken), og forhold som er relevante, men som ikke har betydning for avgjørelsen av skyldspørsmålet eller straffespørsmålet.

Etter bokstav b kan retten avskjære bevis når det forhold beviset angår allerede er tilstrekkelig bevist, sml. tvisteloven § 21-7. Mener retten at ytterligere opplysninger er overflødige for det aktuelle punkt i saken, kan beviset nektes ført. I teorien (Andenæs/Myhrer, Norsk straffeprosess s. 399) nevnes som eksempel at et større antall vitner skal gi forklaring om samme hendelse.

Strpl. § 292 gjelder bevis som er for hånden. Etter § 293 kan retten alltid nekte å utsette forhandlingene av hensyn til bevisførsel når den finner at bevisførselen vil føre til en forsinkelse eller ulempe som ikke står i rimelig forhold til bevisets og sakens betydning.

5.4.2. Ankeforhandlingen – gjenbruk av tingrettens dom (utkastet § 32-4 annet ledd, strpl. § 331 tredje ledd)

Etter utkastet § 32-4 annet ledd annet punktum kan ankedomstolen bygge på «faktiske sider ved underinstansens dom, som ikke er omtvistet». Se punkt 17.3.2 i de alminnelige motiver og spesialmotivene side 641.

Strpl. § 331 gjelder lagmannsrettens behandling av anke over bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet. Tredje ledd bestemmer:

Bestrides bare en del av bevisbedømmelsen i dommen, kan bevisførselen begrenses til denne del.

Med hjemmel i denne bestemmelsen har man mulighet til å begrense bevisførselen i en god del ankesaker. Selv om partenes holdning under ankeforhandlingen er det avgjørende, er det ikke noe til hinder for at avgjørelse om å begrense bevisførselen etter tredje ledd kan treffes også forut for ankeforhandlingen. Det bør således tilstrebes å avklare allerede under saksforberedelsen hvilke deler av tingrettens dom som er ubestridt.

Blir bevisførselen begrenset slik, legges den ubestridte bevisbedømmelsen i tingrettens dom uprøvd til grunn i lagmannsretten. Denne del av tingrettsdommen må i så fall leses opp, jf. § 305.

Her er det en forskjell mellom gjeldende rett og utkastet til ny lov, ettersom lovutkastet ikke krever at de aktuelle deler av underinstansens dom blir lest opp eller på annen måte dokumentert under ankeforhandlingen. Det er imidlertid en forutsetning at det under saksforberedelsen eller hovedforhandlingen er tilstrekkelig klarlagt hvilke deler av dommen som er uomtvistet.

For øvrig følger det av strpl. § 41 tredje ledd at «høyere retter kan i sine domsgrunner henholde seg til tidligere dommer i saken». Denne bestemmelsen regulerer imidlertid bare domsskrivingen og har ikke betydning for hvilket faktisk grunnlag retten kan bygge sin avgjørelse på.

5.4.3. Deling av sak og oppdeling av forhandlingene (utkastet § 30-4 og strpl §§ 13 og 286-288)

Om Straffeprosessutvalgets forslag se utredningen punkt 17.2 side 385-386. I hovedsak er dette en videreføring av gjeldende rett.

Etter strpl. § 13 annet ledd kan retten dele saker som påtalemyndigheten har forent og fremmet til felles pådømmelse. Videre kan retten dele forhandlingene etter strpl. §§ 286-288. For eksempel kan retten etter § 287 i en sak som gjelder flere straffbare handlinger eller flere tiltalte, bestemme at forhandlingen skal foregå særskilt for hver enkelt handling eller tiltalt. Når en del av saken er ferdigbehandlet, kan retten også avsi dom om denne delen av saken. Etter § 288 kan retten beslutte at det skal forhandles særskilt om skyldspørsmålet eller enkelte deler av dette, f.eks. om tiltalte har begått den handlingen han er tiltalt for. Etter § 286 kan det forhandles særskilt om hvorvidt forholdet i tiltalen er straffbart eller om straffansvaret har falt bort, typisk ved foreldelse.

Etter strpl. § 431 kan retten bestemme at forhandlingen om et sivilt krav skal utsettes til straffesaken er pådømt. Slik beslutning kan også treffes under saksforberedelsen, jf. strpl. § 272 første ledd bokstav h, og det kreves ikke muntlig forhandling. Sivile krav er krav som behandles i straffesaken etter strpl. § 3. Selv om det i enkelte saker kunne vært praktisk, gir § 431 derfor ikke hjemmel for å utsette forhandlingen om et inndragningskrav (strpl. § 2 første ledd nr. 2) til straffekravet er pådømt.

Straffeprosessutvalget uttaler (utredningen side 385) at utvalget har inntrykk av at adgangen til oppdeling av forhandlingene benyttes lite i straffesaker, og at det vil være en fordel om den benyttes noe mer, «særlig i større saker hvor ett eller flere springende punkter kan tenkes å løse saken». Utvalget mener at en slik formalisert oppdeling vil styrke konsentrasjonen.

5.5. Oppsummering

Som det fremgår ovenfor, er de fleste av forslagene fra Straffeprosessutvalget en videreføring av bestemmelser i gjeldende lov. Helt nytt er bare utkastet § 34-4 om tilsvar fra forsvareren, § 34-11 om felles saksfremstilling og § 34-12 om sluttinnlegg. Også disse virkemidlene kan imidlertid tas i bruk uten lovendring, likevel slik at retten må nøye seg med å anmode eller oppfordre partene. Retten kan ikke gi pålegg uten hjemmel. Erfaringen tilsier imidlertid at partene normalt vil etterkomme en oppfordring fra retten selv om de ikke har plikt til det.

6. ARBEIDSGRUPPENS FORSLAG

6.1. Bør det være egne retningslinjer for «stor sak»?

Etter første kulepunkt i mandatet skal arbeidsgruppen utarbeide felles retningslinjer for iringteføring av straffesaker i tingrettene og lagmannsrettene. Videre skal gruppen vurdere om det er behov for særlige retningslinjer for særlig omfattende straffesaker, jf. andre kulepunkt i mandatet. Om gruppen finner at det er slikt behov, skal det utarbeides egne retningslinjer for disse omfattende sakene.

Med uttrykket «særlig omfattende straffesaker» i mandatet forstås saker der hovedforhandling i tingrett eller ankeforhandling i lagmannsrett varer mer enn 10 rettsdager, se punkt 1.2 ovenfor.

Videre vises til punkt 3.2 om tidsbruken i domstolene. Det fremgår her at andelen «særlig omfattende straffesaker» er svært lav. I 10-årsperioden 2008 til 2018 har saker med mer enn 10 rettsdager (60 rettstimer) utgjort ca. 0,3 – 0,5 % av sakene i tingrettene og 2 - 4% i lagmannsrettene. Videre fremgår at i de fleste sakene tar hovedforhandling/ankeforhandling 1-3 dager.

Hvis man i stedet for å se på hvor stor andel de store sakene utgjør av det totale sakstallet, undersøker hvor stor andel av det totale antall rettsmøtetimer de store sakene utgjør, blir bildet et annet. Av punkt 3.2.2 ovenfor fremgår at for tingrettene under ett utgjør de store straffesakene 7-11 % av rettsmøtetimene hvert år. I Oslo tingrett er andelen betydelig større. Her utgjør de store straffesakene henholdsvis 26 % (2016), 23 % (2017) og 7 % (2018) av det totale antallet rettsmøtetimer. I lagmannsrettene er andelen naturlig nok høyere enn i tingrettene, se punkt 3.2.3. For landet under ett utgjør de store straffesakene 15-25 % av det totale antallet rettsmøtetimer i lagmannsrettene. I Borgarting lagmannsrett medgår henholdsvis 35 % (2016), 38 % (2017) og 19 % (2018) av rettsmøtetimene til de store straffesakene.

Etter ordlyden i mandatet kan det se ut til at oppdragsgiverne har sett for seg at arbeidsgruppen først skal lage felles retningslinjer for alle saker og så eventuelt supplere med egne retningslinjer i tillegg for de store sakene. Arbeidsgruppen finner at en annen tilnærming er mer hensiktsmessig.

Som nevnt ovenfor, er de aller fleste sakene små og enkle. Det trengs da lite saksforberedelse ut over at forberedende dommer må gå gjennom tiltalen og bevisoppgavene fra begge sider.

I større saker vil det normalt være hensiktsmessig med en mer omfattende saksforberedelse. Hvor omfattende saksforberedelsen bør legges opp, vil imidlertid avhenge av omstendighetene i den enkelte sak og må tilpasses deretter.

Arbeidsgruppen har derfor blitt stående ved at den, på samme måte som utkastet til ny straffeprosesslov (NOU 2016: 24), vil foreslå en viss basisforberedelse (et minimum) i alle saker, og at retten for øvrig gjør bruk av de ulike «verktøy» som står til disposisjon i straffeprosessen, etter en konkret vurdering i den enkelte sak. Det skal verken være for mye eller for lite saksforberedelse. Hva basisforberedelsen består i fremgår av punkt 1 i begge utkastene til retningslinjer.

Arbeidsgruppen har således utarbeidet retningslinjer for behandlingen av straffesaker i tingrettene og retningslinjer for behandlingen av straffesaker i lagmannsrettene i samsvar med gruppens mandat. Som utgangspunkt gjelder retningslinjene for tingretten i saker med tiltale der det er avsatt 10 rettsdager eller mer til hovedforhandlingen, og i lagmannsretten for saker der det er henvist anke over bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet og avsatt 10 rettsdager eller mer til ankeforhandlingen. Det presiseres imidlertid i begge retningslinjene at de også bør anvendes i saker med kortere varighet der sakens art eller kompleksitet tilsier det. F. eks. kan det også i mindre saker være behov for å ha ett eller flere planmøter og for å be om redegjørelse etter strpl. § 262 tredje ledd. Planmøter holdes vanligvis som uformelle møter med bare de profesjonelle aktører til stede, ikke som rettsmøter. Betydningen av dette er at det ikke er nødvendig å innkalle tiltalte og at det ikke føres rettsbok. I lagmannsrettene kan retningslinjene etter behov også anvendes ved begrenset anke.

I de små sakene er det gjennomgående lite tid å spare under hoved- og ankeforhandling ved å bruke mer tid på saksforberedelsen. På den annen side gjør det store volumet av slike saker at selv en liten tidsgevinst i hver sak vil gi en stor samlet tidsbesparelse for domstolene.

I de store sakene, som altså utgjør en svært liten del av sakstallet, men en betydelig større andel av antallet rettstimer, har god saksforberedelse stor betydning. Det er viktig at både retten og partene setter av nødvendig tid til denne, slik at hoved- og ankeforhandling kan konsentreres om de reelle tvistepunktene i saken.

Formålet med saksforberedelsen er å legge til rette for at hovedforhandlingen/ankeforhandlingen kan gjennomføres uten avbrudd og at den konsentreres om de temaer som er sentrale ved avgjørelsen av skyldspørsmålet og straffespørsmålet. Videre skal den legge til rette for at tiltalte og forsvareren kan ta stilling til tiltalen og imøtegå denne, sml. tvisteloven § 9-2 tredje ledd for sivile saker. I et ressurs- og effektiviseringsperspektiv bør også tanken være at den ressurs man investerer i saksforberedelsen, vil man mer enn tjene inn igjen under hoved-/ankeforhandlingen.

Det er nærliggende å anta at jo mer langvarig en sak er, jo viktigere er det med god saksforberedelse. Det er imidlertid ikke noen nødvendig sammenheng mellom lengden på hoved- eller ankeforhandling og behovet for saksforberedelse. Varigheten fanger opp momentet sakens omfang, men andre viktige momenter er hvor komplisert og/eller kompleks saken er.

Arbeidsgruppens mandat er avgrenset til iretteføringen. Grunnlaget for en vellykket avvikling av større saker legges imidlertid allerede under etterforskningen. Det vises til Riksadvokatens skriftserie 1/2018 «[Effektivisering av domstolsbehandlingen av større straffesaker](#)». I punkt 2 «Sammendrag» uttales det at nøkkelen ligger i en tidlig tilskjæring, på et tilstrekkelig informert grunnlag, og med en påfølgende oppfølging og kontroll med etterforskningen (hele veien) frem til påtalevedtaket. Dialog mellom aktor og forsvarer (eventuelt bistandsadvokat) bør finne sted før saken oversendes tingretten. I punkt 4.1 forutsettes det at påtaleansvarlig senest på påtalestadiet utforsker hvilket rom som finnes for å forenkle hovedforhandlingen i samråd med forsvareren. Det vises videre til veileder om «[Aktørenes samhandling i store økonomiske straffesaker](#)» utarbeidet av en arbeidsgruppe nedsatt av Oslo tingrett med representanter fra påtalemyndigheten og advokatforeningen. I veilederen anbefales dialogmøte mellom aktor og forsvarer på tre stadier før saken sendes retten. Under etterforskningen, før tiltale og etter at tiltale er tatt ut.

Et formål med arbeidsgruppens utkast til retningslinjer er å legge til rette for en kulturendring hos alle aktørene. For domstolene er det viktig å legge større vekt på god saksforberedelse og aktiv dommerstyring. Dette vil innebære en dreining av rettens oppmerksomhet og ressursbruk ved at dommeren bør ta en mer aktiv rolle under saksforberedelsen. Retten skal legge til rette for god samhandling mellom alle aktører. Dette innebærer blant annet at de prosessuelle og materielle tvistepunktene i saken bør klarlegges under saksforberedelsen. Prosessuelle spørsmål bør så langt som mulig også avgjøres under saksforberedelsen, slik at hoved- og ankeforhandlingen kan konsentreres om de materielle tvistepunktene.

Påtalemyndigheten har en objektivitetsplikt og skal i kraft av denne legge til rette for at mistenktes rettigheter ivaretas og at forsvarer kan utføre sitt oppdrag på en tilfredsstillende måte. Påtalemyndigheten bør i større grad enn i dag initiere dialog med forsvarer før hovedforhandlingen, og klargjøre de rettslige og faktiske anførsler som saken bygger på, samt undersøke om partene kan oppnå en felles forståelse og enighet om hele eller deler av sakens faktum eller rammene for bevisføringen.

En god og effektiv saksforberedelse forutsetter at forsvarerne på et tidlig stadium bruker nødvendig tid til å sette seg inn i saken på et tidlig stadium slik at planmøtene kan virke etter sin hensikt og at hoved- og ankeforhandlingen kan avvikles så effektivt og forutsigbart som mulig.

6.2. Retningslinjer for behandling av straffesaker (meddomsrettssaker) i tingrettene med merknader

Arbeidsgruppens utkast til retningslinjer følger som [vedlegg 1](#) til rapporten.

Retningslinjene er laget med sikte på saker som varer i mer enn 10 rettsdager, men er utformet slik at de kan benyttes også i mindre saker dersom sakens art eller kompleksitet tilsier en grundigere saksforberedelse.

I punkt 2 angir utkastet til retningslinjene hvilket grunnlagsmateriale saksforberedelsen skal bygge på; berammingsbrev fra påtalemyndigheten, tiltalebeslutning og bevisoppgave. I tillegg beskriver retningslinjene hvilke punkter som bør fremgå av påtalemyndighetens oversendelsesbrev (utkast til mal følger som [vedlegg 7](#)) og ulike «verktøy» som forberedende dommer kan benytte i store saker.

Som nevnt i punkt 6.1. er de aller fleste sakene små og oversiktlige. Der trengs det ingen saksforberedelse fra dommerens side ut over å gjennomgå de dokumentene som inngår i «grunnlaget» nevnt ovenfor.

Under saksforberedelsen bør det avklares hva som er de faktiske og rettslige tvistepunktene i saken og hvilke anførsler som vil bli gjort gjeldende, slik at hovedforhandlingen kan konsentreres om disse. Det bør også avklares hvilke bevis som vil bli ført for hver anførsel. Retten må kunne forvente at både aktor og forsvarer bidrar til slik klargjøring. Eventuelle prosessuelle spørsmål, for eksempel om et bevis skal tillates eller avskjæres, bør også søkes avklart og avgjort under saksforberedelsen slik at retten og partene ikke behøver å bruke tid på dette under selve hovedforhandlingen. Utkastet til retningslinjer legger derfor opp til at det i større saker skal holdes ett eller flere planmøter.

Retningslinjene angir flere temaer som kan gjennomgås i planmøtet. Utkast til mal for planmøtet følger som [vedlegg 5](#).

I retningslinjene nevnes også muligheten for å be om tilsvaer fra forsvarer, felles saksfremstilling og sluttinnlegg. Dette er «verktøy» som man har i sivile saker etter tvisteloven, og som er foreslått i utkastet til ny straffeprosesslov. Etter gjeldende rett er dette ikke noe retten kan gi pålegg om i straffesaker, men der det er grunn til det kan retten oppfordre partene til dette. I de fleste tilfeller vil nok partene etterkomme rettens henstilling. Se også punkt 5.2.1 ovenfor om utkastet § 34-4 om tilsvaer fra forsvareren, punkt 5.3.4 om utkastet § 34-11 om felles saksfremstilling og punkt 5.3.5 om utkastet § 34-12 om sluttinnlegg.

Etter strpl. § 262 første ledd siste punktum kan retten be om utlån av sakens dokumenter eller enkelte av saksdokumentene. Saksdokumentene kan imidlertid være svært omfattende og lite oversiktlige. Hvis retten har behov for nærmere informasjon om saken for sin saksforberedelse eller for å avgjøre prosessuelle spørsmål under saksforberedelsen, er normalt alternativet med redegjørelse etter strpl. § 262 tredje ledd å foretrekke. Dette ivaretar også hensynet til kontradiksjon, ettersom retten skal sende redegjørelsen til forsvareren med frist for eventuelle bemerkninger. Redegjørelse er derfor en prosessuelt mer betryggende fremgangsmåte enn at dommeren skal studere saksdokumentene uformidlet på egen hånd. Redegjørelse skal bare benyttes i «særlige tilfeller». Redegjørelsen bør få frem de springende punkter i saken. Aktor bør fremheve de bevisemaene som vil bli søkt bevist, slik at forsvarer eventuelt får oppfordring til å si fra hvis et tema/underpunkt er uomtvistet og ikke krever detaljert bevisførsel. Aktor bør også tydeliggjøre eventuelle juridiske spørsmål som byr på tvil.

Retningslinjene gir også anbefalinger knyttet til oppnevning av bistandsadvokat/koordinerende bistandsadvokat.

I utkastet til retningslinjer punkt 3 gis det anbefalinger for gjennomføringen av hovedforhandlingens ulike deler.

6.3. Retningslinjer for behandling av straffesaker i lagmannsrettene (saker med fullstendig anke) med merknader

Arbeidsgruppens utkast til retningslinjer følger som [vedlegg 2](#) til rapporten.

Retningslinjene er utformet med sikte på fullstendig anke i stor sak (sak med mer enn 10 rettsdager), jf. punkt 1.2 ovenfor, men er utformet slik at de ved behov kan og bør benyttes også i mindre saker.

Retningslinjene angir i punkt 2 hvilket grunnlagsmateriale saksforberedelsen skal bygge på (tingrettens rettsbok og dom, anke/ankestøtte og uttalelse/tilsvar fra motparten samt lagmannsrettens eget silingsnotat og henvisningsbeslutning). Dette er felles for alle saker uansett ankegrunn og varighet. I tillegg beskriver retningslinjene ulike «verktøy» som forberedende dommer bør benytte i store saker, men som også kan anvendes ved behov i mindre saker, særlig dersom saken pga. art eller kompleksitet bør undergis en grundigere saksforberedelse.

De aller fleste ankesakene er små og oversiktlige. Der trengs det ingen saksforberedelse fra dommerens side ut over å gjennomgå de dokumentene som inngår i grunnlaget nevnt ovenfor, samt bevisoppgaven fra begge sider.

Under saksforberedelsen bør det avklares hva tvistepunktene i saken er, både faktiske og rettslige, og hvilke anførsler som vil bli gjort gjeldende, slik at ankeforhandlingen kan konsentreres om disse. Det bør videre avklares hvilke bevis som vil bli ført for hver anførsel. Retten må kunne forvente at både aktor og forsvarer bidrar til slik klargjøring. Eventuelle prosessuelle spørsmål, for eksempel om et bevis skal tillates eller avskjæres eller om det av andre grunner er behov for å avholde rettsmøter under saksforberedelsen, jf. strpl. § 272, bør også søkes avklart og avgjort under saksforberedelsen slik at retten og partene ikke behøver å bruke tid på dette under selve ankeforhandlingen. Utkastet til retningslinjer legger derfor opp til at det i større saker skal holdes ett eller flere saksforberedende møter, jf. strpl. § 262 tredje ledd og punkt 5.3.3 ovenfor.

På dette planmøtet må det også avklares hvilke deler av tingrettens dom som kan legges til grunn som ubestridt, jf. strpl. § 331 tredje ledd og punkt 5.4.3 ovenfor. Denne bestemmelsen brukes for lite i dag og gir mulighet til tidsgevinst i en del saker.

I retningslinjene nevnes også muligheten for å be om tilsvar fra ankemotparten, felles saksfremstilling og sluttinnlegg. Dette er «verktøy» som man har i sivile saker etter tvisteloven, og som er foreslått i utkastet til ny straffeprosesslov. Etter gjeldende rett er dette ikke noe retten kan gi pålegg om i straffesaker, men der det er grunn til det kan retten oppfordre partene. I de fleste tilfeller vil nok partene etterkomme rettens henstilling. Se også punkt 5.2.1 ovenfor om utkastet § 34-4 om tilsvar fra forsvareren, punkt 5.3.4 om utkastet § 34-11 om felles saksfremstilling og punkt 5.3.5 om utkastet § 34-12 om sluttinnlegg.

Etter strpl. § 262 første ledd siste punktum kan retten be om utlån av sakens dokumenter eller enkelte av saksdokumentene. Saksdokumentene kan imidlertid være svært omfattende og lite oversiktlige. Hvis retten har behov for nærmere informasjon om saken for sin saksforberedelse eller for å avgjøre prosessuelle spørsmål under saksforberedelsen, er normalt alternativet med redegjørelse etter strpl. § 262 tredje ledd å foretrekke. Dette ivaretar også hensynet til kontradiksjon, ettersom retten skal sende redegjørelsen til forsvareren med frist for eventuelle bemerkninger. Redegjørelse er således en prosessuelt mer betryggende fremgangsmåte enn at dommeren skal studere saksdokumentene uformidlet på egen hånd.

6.4. Forslag til endrede og nye maler i Lovisa

Arbeidsgruppen har utarbeidet forslag til mal for planmøte i straffesak i tingrettene ([vedlegg 5](#)) og i lagmannsrettene ([vedlegg 6](#)). Utvalget har også laget forslag til mal for berammingsbrev ([vedlegg 7](#)) og mal for oppnevning av koordinerende bistandsadvokat ([vedlegg 8](#)). Utkastene må ses i sammenheng med arbeidsgruppens forslag til retningslinjer for behandling av straffesaker i tingrettene og lagmannsrettene ([vedlegg 1](#) og [2](#)) og de generelle merknader i punkt 6.1 til 6.3 ovenfor.

Malen for berammingsbrev skiller seg fra de øvrige malene ved at dette er en mal for påtalemyndighetens oversendelse av saken til tingretten. Det er således tale om en mal til politiets saksbehandlingssystem BL og ikke til domstolenes saksbehandlingssystem Lovisa. Det viktigste ved malen er at den inneholder alle de opplysningene som domstolen trenger når saken mottas for å kunne ta stilling til hvorledes saksforberedelsen bør legges opp.

Arbeidsgruppen mener at bedre saksforberedelse er det tiltak som har størst potensial for å bidra til konsentrasjon under hoved- og ankeforhandling og derved oppnå både bedre kvalitet og mer effektiv tidsbruk. Planmøter er et helt sentralt verktøy under saksforberedelsen. Det vises til punkt 5.3.1 ovenfor og til punkt 2 i utkastene til retningslinjer for straffesaksbehandlingen i tingrettene ([vedlegg 1](#)) og lagmannsrettene ([vedlegg 2](#)).

Malene for planmøter tar utgangspunkt i malene som allerede finnes for planmøte i sivile saker. Gruppens utkast til maler er delt i to kolonner. Kolonnen til venstre lister opp de spørsmål som bør behandles på møtet, og kolonnen til høyre skal inneholde partenes anførsler og rettens beslutninger. I malen for lagmannsrett er det ikke lagt inn ledetekst eller stikkord i kolonnen til høyre, mens malen for tingrettene foreligger i to varianter, én med ledetekst og én uten.

Arbeidsgruppen har valgt å bruke samme betegnelse på disse møtene i straffesaker som i sivile saker, altså planmøte. Begrepet er innarbeidet i sivile saker, det er kort og enkelt, og det peker direkte på møtets formål, som er å planlegge hvorledes hoved- eller ankeforhandlingen skal gjennomføres. I sivile saker er imidlertid planmøtet et rettsmøte, jf. tvl § 9-4 tredje ledd. Også i straffesak kan planmøtet holdes som rettsmøte, jf. strpl § 274 annet ledd, men vanligvis er det mest hensiktsmessig at møtet er et uformelt møte med bare de profesjonelle aktører til stede. Betydningen av dette er at det ikke er nødvendig å innkalle tiltalte til møtet og at det ikke føres rettsbok, jf. strpl. § 18. Etter arbeidsgruppens syn er denne forskjellen mellom sivil- og straffeprosess ikke en avgjørende innvending mot at planmøte brukes som begrep også i straffesaker. Fordelene er større enn ulempene.

Felles for malene for tingrett og lagmannsrett er at de må anses som «bruttolister» i den forstand at kolonnen til venstre inneholder de aller fleste temaer som det kan være aktuelt å drøfte på et planmøte. Det er imidlertid ikke meningen at alt skal gjennomgå. Tvert om skal saksforberedelsen og derved også planmøtet tilpasses den enkelte sak. Det må derfor vurderes konkret fra sak til sak hvilke temaer som skal bli stående og hvilke som skal strykes.

For tingrettene foreligger malen i tre varianter ([vedlegg 5a](#), [5b](#) og [5c](#)). [Vedlegg 5a](#) tar særlig hensyn til berammingsrutinen i Oslo tingrett og antas mindre aktuelt i de øvrige tingrettene. Denne malen gjelder der planmøte holdes nokså umiddelbart etter at saken har kommet inn til retten, før saken er berammet og før den er fordelt til dommer.

[Vedlegg 5b](#) er mal for ordinært planmøte i regi av forberedende dommer, som i tingrettene normalt også vil være hovedforhandlingsdommer. I de fleste tingretter vil dette være det første planmøtet.

[Vedlegg 5c](#) er identisk med vedlegg b bortsett fra at all tekst er fjernet fra «beslutningskolonnen» til høyre.

VEDLEGG

1. [Utkast til retningslinjer for behandling av straffesaker i tingrettene](#)
2. [Utkast til retningslinjer for behandling av straffesaker i lagmannsrettene](#)
3. [Notat fra Eirik Dyrstad om meddommersaker i tingrettene](#)
4. [Notat fra Eirik Dyrstad om bevisanker i lagmannsrettene](#)
5. Utkast til maler for planmøte i straffesak i tingrettene
  - a. [Store saker – før beramming](#)
  - b. [Store saker – etter beramming](#)
  - c. [Store saker – kun overskrifter](#)
6. [Utkast til mal for planmøte i straffesak i lagmannsrettene](#)
7. [Utkast til mal for berammingsbrev](#)
8. [Mal for koordinerende bistandsadvokat](#)

FELLES RETNINGSLINER FOR BEHANDLINGEN AV STRAFFESAKER I TINGRETTENE

Bokmål

FORSLAG FRA ARBEIDSGRUPPEN

Fremlagt 13. januar 2020

Innhold

1. <u>INNLEDNING</u>	Feil! Bokmerke er ikke definert.
2. <u>SAKSFORBEREDELSEN</u>	34
<u>Utgangspunkt</u>	34
<u>Nærmere om berammingsbrev</u>	34
<u>Berammelse av hovedforhandling</u>	35
<u>Planmøter</u>	35
<u>Videre saksforberedelse</u>	36
<u>Nærmere om skriftlig redegjørelse</u>	36
<u>Nærmere om fagkyndige meddommere</u>	37
<u>Bistandsadvokat/ koordinerende bistandsadvokat</u>	37
<u>Sivile krav</u>	37
3. <u>HOVEDFORHANDLINGEN</u>	39
<u>Digital gjennomføring</u>	39
<u>Dommerstyring</u>	39
<u>Rettens kontroll med bevisførselen</u>	39
<u>Innledningsforedrag</u>	40
<u>Innledningsforedrag i større saker</u>	40
<u>Sekvensiell innledning</u>	40
<u>Bruk av disposisjoner</u>	41
<u>Hjelpedokumenter</u>	41
<u>Bistandsadvokaten</u>	41
<u>Tiltaltes forklaring</u>	41
<u>Vitneforklaringer</u>	41
<u>Dokumentbevis</u>	41
<u>Prosedyre, replikk og duplikk</u>	42
<u>Avslutning. Saken tas opp til doms</u>	42

1. INNLEDNING

Det er bred enighet om at mangelfull saksforberedelse før hovedforhandling, herunder fravær av dialog mellom aktørene, er en hovedårsak til at enkelte hovedforhandlinger tar lengre tid enn nødvendig. Et formål med denne veilederen er derfor å legge til rette for en kulturendring i måten vi behandler de store straffesakene, og legge til rette for smidig og god gjennomføring av hovedforhandlingen.

I de mindre sakene er det oftest ikke behov for mer saksforberedelse enn å beramme saken, og gjennomgå berammingsbrevet, tiltalebeslutningen og bevisoppgaven fra begge sider.

Anbefalingen gjelder saker der det er avsatt 10 rettsdager eller mer til hovedforhandlingen. Den kan også anvendes i saker med kortere varighet der sakens art og/eller kompleksitet tilsier det. Anbefalingen gjelder fra saken kommer inn til retten til saken tas opp til doms ved avsluttet hovedforhandling.

Grunnlaget for en vellykket avvikling av større saker legges allerede under etterforskningen. Det vises til Riksadvokatens skriftserie 1/2018 «[Effektivisering av domstolsbehandlingen av større straffesaker](#)». I punkt 2 «Sammendrag» uttales det at nøkkelen ligger i en tidlig tilskjæring, på et tilstrekkelig informert grunnlag, og med en påfølgende oppfølging og kontroll med etterforskningen (hele veien) frem til påtalevedtaket. Dialog mellom aktor og forsvarer (eventuelt bistandsadvokat) bør finne sted før saken oversendes tingretten. I punkt 4.1 forutsettes det at påtaleansvarlig senest på påtalestadiet utforsker hvilket rom som finnes for å forenkle hovedforhandlingen i samråd med forsvareren. Det vises videre til veileder om «[Aktørenes samhandling i store økonomiske straffesaker](#)» utarbeidet av en arbeidsgruppe nedsatt av Oslo tingrett med representanter fra påtalemyndigheten og advokatforeningen. I veilederen anbefales dialogmøte mellom aktor og forsvarer på tre stadier før saken sendes retten. Under etterforskningen, før tiltale og etter at tiltale er tatt ut.

2. SAKSFORBEREDELSEN

Utgangspunkt

Formålet med saksforberedelsen er å sørge for at hovedforhandlingen kan gjennomføres uten avbrytelser (strpl § 278) og at bevisførselen konsentreres om det som er omtvistet. Det er derfor nødvendig at forberedende dommer under saksforberedelsen har tilstrekkelig kjennskap til saken og dens tvistepunkter til at saksforberedelsen kan oppfylle sitt formål. Det har stor betydning for den samlede effektivitet i straffesaksavviklingen at både retten, aktor, forsvarer og eventuell bistandsadvokat avsetter tilstrekkelig tid til saksforberedelsen. Utgangspunktet ved oppstart av saksforberedelsen er at påtalemyndigheten har oversendt et berammingsbrev vedlagt tiltale og bevisoppgave til retten.

Nærmere om berammingsbrev

Ved oversending av saken til retten er berammingsbrevet et sentralt dokument. Innholdet bør gi flere opplysninger om beramming og gjennomføring av hovedforhandlingen enn tradisjonen er i dag. Berammingsbrevet skal inneholde opplysninger som er nødvendig for at retten skal kunne beramme hovedforhandling og gi grunnlag for mer aktiv saksstyring fra domstolens side, herunder være et hjelpemiddel til forberedelse og gjennomføring av planmøte. Arbeidsgruppen har laget en [mal for berammingsbrev](#).

Dersom det fremgår at det er satt frister for forsvarer eller bistandsadvokat, skal retten registrere og følge opp disse.

Berammelse av hovedforhandling

Tingrettene har ulike rutiner for berammelse av hovedforhandling. I Oslo tingrett berammes for eksempel hovedforhandling med de øvrige aktører før hovedforhandlingsdommer blir satt på saken. I andre domstoler tildeles saken til hovedforhandlingsdommer før den berammes. Rutinene for beramning av hovedforhandling ved den enkelte tingrett vil få betydning for den innledende saksforberedelse.

Planmøter

I store og kompliserte eller komplekse saker bør det alltid holdes ett eller flere planmøter, jf. nedenfor. Det kan også være hensiktsmessig i kortere saker. Planmøtet bør holdes som uformelt møte med bare de profesjonelle aktører til stede, ikke som rettsmøte.

Arbeidsgruppen har laget en [mal for innledende planmøte i tingretten før hovedforhandling er berammet](#) og en [mal for planmøte etter beramning](#). Det er også laget en [enklere mal med kun overskrifter](#). Den første vil være aktuell å bruke for saksforberedende dommer for å få foretatt de nødvendige tilskjæringer og avklaringer for å få berammet hovedforhandling og igangsatt nødvendig saksforberedelser inntil hovedforhandlingsdommer er funnet. Den andre vil kunne benyttes av hovedforhandlingsdommer både før og etter at hovedforhandling er berammet.

Et planmøte i straffesak faller naturlig i fire deler. Første del handler om å avklare om berammingsbrevet har den nødvendige informasjon, og hvis hovedforhandling ikke er berammet spørsmål som er avgjørende for beramning av hovedforhandlingen. Andre del av møtet gjelder materielle temaer, tredje del prosessuelle temaer, fjerde del gjennomføring av hovedforhandlingen.

Et godt planmøte (eller flere) er nøkkelen til en vellykket saksforberedelse. Det er viktig at både dommeren og aktørene er godt forberedt. Selv om preklusjon ikke er aktuelt i straffesaker, er det viktig at det partene blir enige om under saksforberedelsen og det retten da beslutter, blir respektert, slik at man unngår omkamper under hovedforhandlingen.

Planmøtet som holdes av saksforberedende dommer før hovedforhandling er berammet bør avholdes så raskt som mulig etter at saken er kommet inn til retten og vil mest hensiktsmessig gjennomføres som telefonmøte.

Andre planmøter bør holdes så snart retten har det nødvendige grunnlaget. Innkalling med saksliste bør sendes minst en uke på forhånd. Punktene i malen for planmøte kan danne et utgangspunkt. Dette er imidlertid en «bruttoliste» som inneholder de fleste temaer som teoretisk kan være aktuelle i en omfattende straffesak. Den må spisses slik at bare de temaer som er aktuelle i den konkrete saken, settes på sakslisten. Det er viktig å få avklart om det gjenstår ytterligere

etterforskning og i så fall ved bruk av milepæler sikre fremdrift i etterforskningen.

Hvis det etter det første planmøtet skal treffes beslutninger, må retten sette frist for prosesskriv. Det bør også avklares om det er behov for rettsmøter under saksforberedelsen til behandling av spørsmål etter strpl. § 272.

Når planmøtet ikke er rettsmøte, føres det ikke rettsbok. Konklusjonene og de beslutninger som treffes bør nedtegnes i et referat fra planmøtet. Det settes frist for partene for å komme med merknader til referatet. Aktor og forsvarer bør gi rask tilbakemelding dersom noe er uklart eller bestrides.

Videre saksforberedelse

Retten må ta stilling til om det er behov for ytterligere saksforberedelse, herunder om det bør holdes flere planmøter. I store saker kan det ofte være hensiktsmessig med et nytt planmøte forholdsvis kort tid før hovedforhandlingen. Aktørene er da i gang med sine forberedelser, nye prosessuelle spørsmål kan ha oppstått, og uansett er det hensiktsmessig å gå gjennom opplegget for hovedforhandlingen. Det bør da også foreligge en – helst omforent – ajourført tidsplan.

Nærmere om skriftlig redegjørelse

Retten bør vurdere behovet for skriftlig redegjørelse etter strpl. § 262 tredje ledd. Å utarbeide redegjørelse er arbeidskrevende for påtalemyndigheten. Retten bør derfor bare be om redegjørelse i de sakene der den etter en konkret vurdering finner at det er et reelt behov for slik klargjøring, for eksempel i saker der det er underliggende sivilrettslige problemstillinger. Retten bør ikke rutinemessig, be om redegjørelse fordi det er «kjekt å ha» i større saker. En godt tematisert bevisoppgave vil for øvrig redusere behovet for redegjørelse. Slike redegjørelser kan være formålstjenlig:

- I økonomiske straffesaker
- I saker med komplisert faktum, der saken inneholder flere underliggende sivilrettslige problemstillinger, der hovedtyngden av bevisførselen er dokumentbevis eller reelle bevismidler
- I saker med komplisert jus

Retten må sette en frist for når redegjørelsen skal foreligge. Den bør foreligge så tidlig at forsvarer og retten får nytte av den ved saksforberedelsen. Retten sender kopi av redegjørelsen til tiltalte og forsvareren, med frist for bemerkninger.

Redegjørelsen bør få frem de springende punkter i saken. Aktor bør fremheve de bevisemaene som vil bli søkt bevist, slik at forsvarer eventuelt får oppfordring til å si fra hvis et tema/underpunkt er uomtvistet og ikke krever detaljert bevisførsel. Aktor bør også tydeliggjøre eventuelle juridiske spørsmål som byr på tvil.

Forsvarer bør som hovedregel gi kommentarer til redegjørelsen. Forsvarer bør bruke denne muligheten til tidlig å vekke dommerens interesse for de springende punkt i saken. Videre bør forsvarer gjøre det klart hvorvidt relevante faktiske bevisemaer erkjennes, slik at bevisføringen om disse kan begrenses. Forsvarer bør også på eget initiativ identifisere eventuelle juridiske spørsmål som byr på tvil. Forsvarer bør også angi om eventuelle erstatnings- og inndragningskrav bestrides.

Retten forventer at partene medvirker til at sakens omfang begrenses og at aktuelle problemstillinger bringes frem for motparten og retten. Det kan være aktuelt for dommeren, i planmøte eller på annen måte, å påpeke særlige forhold som det er ønskelig å få belyst nærmere, etter at redegjørelsen og bemerkninger fra forsvarer foreligger.

*Nærmere om
fagkyndige
meddommere*

Det er i planmøtet naturlig å behandle rettens sammensetning, herunder habilitet og spørsmål om det skal være fagkyndige meddommere, jf. strpl. § 277. Partene må få uttale seg både om hvorvidt retten bør settes med fagkyndige meddommere og hvilken fagkyndighet disse i tilfelle bør ha. Partene kan også komme med forslag til meddommere, som det i tilfelle er naturlig å forelegge motparten. Det vil også være naturlig at retten underretter partene om hvilke meddommere det er aktuelt å oppnevne, med sikte på eventuelle innsigelser om inhabilitet eller fagkunnskap.

*Bistandsadvokat/
koordinerende
bistandsadvokat*

I saker med mange fornærmede bør antallet bistandsadvokater begrenses så langt det lar seg gjøre. Fornærmede/etterlatte uten interessekonflikt bør oppfordres til å velge samme bistandsadvokat.

I medhold av straffeprosessloven § 107h kan retten oppnevne koordinerende bistandsadvokat. [Eksempel på mandat.](#)

Sivile krav

Bistandsadvokaten fremmer sivile krav i medhold av straffeprosessloven § 428, jf. §§ 264b og 265. Kravet fremsettes i prosesskrift. Her angis størrelsen på kravet (med beregninger), det faktiske og rettslige grunnlaget for kravet og hvilke bevis som vil bli ført. Det skal nedlegges påstand. Skriftlige bevis vedlegges. I de tilfeller aktor eller fornærmede fremmer kravet skal dette skje på samme måte.

Retten setter frist for forsvarer til å komme med uttalelse, jf. straffeprosessloven § 264 b. Hvis tiltalte vil nedlegge påstand om frifinnelse fordi han hevder han ikke har utført den påklagde handling, skal det subsidiært likevel redegjøres for hvordan tiltalte stiller seg til det faktiske og rettslige grunnlag for kravet, samt den fremlagte dokumentasjon for dette. Det vises til at oppnevning som forsvarer også omfatter å gi uttalelse om sivile krav, jf. straffeprosessloven § 265 tredje ledd. Forsvarers uttalelse fremsettes i prosesskriv og det nedlegges påstand. Det er utarbeidet en [mal for rettens fristbrev.](#)

Det følger av straffeprosessloven § 428 tredje ledd at retten har adgang til å beslutte at kravet ikke skal behandles i straffesaken, dersom det er åpenbart mest hensiktsmessig å behandle kravet i sivilprosessens

former. Dette vil blant annet kunne være aktuelt om behandling av kravet nødvendiggjør omfattende bevisføring som ikke er nødvendig for å avgjøre straffekravet. Retten har også adgang til å beslutte at forhandlingen om et sivilt krav skal utsettes til straffesaken er pådømt, jf. straffeprosessloven § 431.

3. HOVEDFORHANDLINGEN

Digital gjennomføring Hovedforhandlingen gjennomføres digitalt i henhold til anbefaling fra arbeidsgruppe nedsatt av Advokatforeningen, Dommerforeningen Politidirektoratet, Riksadvokaten og Domstoladministrasjonen, «[Samhandling i gjennomføring av digitale straffesaker](#)». Utdrag skal utarbeides i tråd med anbefalingen.

Dommerstyring Hovedforhandlingen ledes av dommeren. Gjennomføringen skjer i samsvar med god dommerskikk og på en slik måte at tilliten til domstolen ikke svekkes. I dette ligger at dommeren også skal påse at partene fremmer sine anførsler i høflig form.

Dommeren skal innfri aktørenes grunnleggende forventninger om ledelse av forhandlingene og påse at:

- Punktene fra saksforberedelsen følges opp
- Lovens krav til utspørring følges
- Forhandlingene ikke blir unødig forsinket (herunder at aktørene er presise, at unødvendig bevisførsel avskjæres og at tidsplanen følges så langt det er mulig)
- Aktørene har godt tilrettelagte arbeidsforhold

Dommeren bør innlede hovedforhandlingen/rettsdagen med en orientering om dagens fremdriftsplan, innlagte pauser og andre forhold av betydning for gjennomføringen.

Retten bør ved behov holde jevnlig møter med aktørene ved oppstart av dagen/etter endt rettsdag. Blant temaene kan være:

- Fremdriftsplanen - avvik og endringer
- Bevisførselen - nødvendigheten av å føre ytterligere bevis
- Eventuelt uheldig aktøradferd
- Arbeidsforholdene
- Praktiske tilpasninger for de kommende dagene

Dersom retten ber om hjelpedokumenter eller det er annet som skal utføres etter rettsmøtet, bør det settes en tidsfrist som tar hensyn til aktørenes arbeidssituasjon.

Retten kontroll med bevisførselen

Retten skal føre kontroll med bevisførselen. Bevisene skal knyttes til straffbarhetsbetingelsene. Se strpl. § 278 annet ledd om prosessledelsen. Bevis som er for hånden, kan avskjæres i de tilfeller strpl. § 292 nevner, samt etter lovens regler om bevisforbud og de ulovfestede regler om avskjæring av ulovlig ervervet bevis. Etter straffeprosessloven § 293 kan retten alltid nekte å utsette forhandlingene av hensyn til bevisførsel når den finner at bevisførselen vil føre til en forsinkelse eller ulempe som ikke står i rimelig forhold til bevisets og sakens betydning. Se også strpl. § 294 om rettens ansvar for at saken blir fullstendig opplyst.

Det ligger et betydelig potensial for tidsgevinst ved mer spisset bevisførsel, og det er viktig å være bevisst formålet med bevisførselen. Her har dommeren et særlig ansvar for å være tydelig, og de øvrige aktører et ansvar for å følge opp de signalene de får.

Innledningsforedrag

Aktors innledningsforedrag skal være kort og objektivt. Det må ikke referere bevis som det ikke vil være adgang til å føre under forhandlingene, og skal heller ikke foregripe bevisførselen, f.eks. ved å opplyse om hva vitner har forklart til politiet. Formålet med innledningsforedraget er å gi retten en innføring i saken og en oversikt over hva som er omstridt. Aktor kan imidlertid legge frem sentrale dokumentbevis i den grad dette er naturlig for å forenkle fremstillingen. I enkelte tilfeller kan dokumentasjon under innledningsforedraget være helt nødvendig for at formålet om å gi retten en oversikt over saken skal oppfylles.

Etter strpl. § 289 tredje ledd kan forsvareren få ordet til korte bemerkninger.

Innledningsforedrag i større saker

I store straffesaker, kanskje først og fremst i økonomiske straffesaker med et underliggende sivilt faktum, kan det være hensiktsmessig at både aktor og forsvarer gis anledning til å holde innledningsforedrag med dokumentasjon i tråd med det som er tvistelovens system for sivile saker. I slike saker kan det også være hensiktsmessig at aktor og forsvarer først får 10 – 15 minutter hver til å presentere «saken i et nøtteskall», slik de ser den, før aktor begynner med sitt innledningsforedrag.

Sekvensiell innledning

Dersom saken består av flere uavhengige forhold, kan det unntaksvis være praktisk at aktor holder én innledning for hver del. Forsvarer får bemerkninger til hver del. Tiltalte avgir sin partsforklaring (og bemerkninger til aktors bevis) for denne delen, før aktor gjennomgår og dokumenterer neste del. Øvrig bevisførsel tas etter at alle innledningsforedragene og partsforklaringene er ferdige eller suksessivt til hver del.

Fordelen med en oppdeling er at tiltalte kan uttale seg om det han mener er feil i den første delen før aktor går videre til den neste delen av saken. Ulempen er at det kan være uoversiktlig og forsinkende, særlig hvis det er flere tiltalte og bevisførsel er overlappende. Det kan også være uheldig at tiltalte mister muligheten til å forklare flere forhold i sammenheng, og en fare for at retten går glipp av slike sammenhenger.

Et alternativ er også at hele saken legges opp som sekvensielle hovedforhandlinger, men dette bør bare gjøres helt unntaksvis i svært omfattede saker hvor tiltalen består av separate temaer. Transoceansaken ble som et eksempel gjennomført slik at det først ble holdt et overordnet innledningsforedrag, deretter behandlet man de enkelte tiltaleposter med innledningsforedrag, tiltaltes forklaringer, bevisførsel og prosedyre over skyldspørsmålet. Prosedyre over straffeutmålingen ble tatt til slutt.

Dommeren bør allerede i planmøte ha avklart hvordan innledningsforedragene skal legges opp.

Bruk av disposisjoner

Både påtalemyndighet og forsvarere bør fremlegge disposisjoner. Det er viktig at det for alle momenter som har grunnlag i dokumentasjonen, vises til den relevante siden i utdraget.

Disposisjonen skal ikke fremstå som komplette innledningsforedrag eller prosedyrer.

Les mer om disposisjoner på: <http://www.domstol.no/no/Enkelt-domstol/-Norges-Hoyesterett/Artikler-med-mer/Disposisjoner-til-prosedyrer-i-Hoyesterett/>. Disposisjonen bør fremlegges for retten i wordformat.

Hjelpedokumenter

Retten bør under saksforberedelsen ha bestemt når sentrale hjelpedokumenter skal gjøres tilgjengelig for de øvrige aktørene. Disse skal også fremlegges digitalt.

Bistandsadvokaten

Bistandsadvokaten har ikke krav på å få ordet til bemerkninger, men bør likevel ofte få det. Det vil f.eks. være nyttig for retten allerede innledningsvis å få en oversikt over hva som vil bli gjort gjeldende om sivile krav.

Tiltaltes forklaring

I samsvar med hovedregelen i strpl. § 91 annet ledd bør tiltalte først avhøres av rettens leder. Dommerens oppgave er å motta tiltaltes frie forklaring. Dommeren kan i nødvendig utstrekning lede tiltalte gjennom denne ved å stille spørsmål, men konfronterende spørsmål bør overlates til partene. Tiltalte har rett til å gi en fri forklaring, og dommeren bør derfor være varsom med å begrense denne selv om den beveger seg utenfor det som er relevant for tiltalen. En stor utfordring i praksis er å unngå gjentakelser, dvs. at samme spørsmål i forskjellig innpakning stilles først av rettens leder, deretter av aktor og så av forsvarer og bistandsadvokat.

Vitneforklaringer

Praktiske og rettslige forhold bør være avklart under saksforberedelsen. Aktørene bør varsle dommeren i god tid dersom det skjer endringer.

Vitneforklaringer skal konsentreres om det som er omtvistet i saken. Det bør stilles korte og presise spørsmål. Spørsmål med lange premisser og spørsmål i en prosederende/argumenterende form skal unngås.

Ledende spørsmål bør tillates for å lede vitnet raskt frem til det tema vitnet er innkalt for å forklare seg om. For øvrig bør spørsmålene være åpne. Gjentakelser bør unngås. Vitnene bør i større utstrekning enn i dag, være forberedt på hva som er de sentrale tvistepunktene i saken, slik at det ikke legges opp til omfattende forklaringer om forhold som ikke er omstridt, eller ikke er av betydning for rettens avgjørelse.

Dokumentbevis

Dokumentbevis bør primært føres i tilknytning til avhør av tiltalte og vitner (konfrontasjon), men kan også føres under innledningsforedraget, jf. ovenfor, eller etter at bevisførselen for øvrig

er avsluttet. De deler av dokumentet som partene vil påberope i sin argumentasjon, må leses opp.

Dokumentbevisene samles i et faktisk utdrag. Dette skal være ordnet kronologisk, eventuelt kronologisk innenfor hver tiltalepost eller hvert tema. Utdraget skal bare inneholde dokumenter som prosessuelt er dokumentbevis, og kun dokumenter som parten antar vil bli påberopt under ankeforhandlingen. Dokumenter som prosessuelt må anses som erklæringer avgitt i anledning straffesaken, kan bare inntas i utdraget hvis motparten samtykker, jf. strpl. § 290 siste punktum, § 296 annet ledd og § 297 annet ledd. I tillegg bør prosessdokumenter som tiltalebeslutning, bevisopp-gave, tilsva-r og redegjørelse inntas.

Det vises for øvrig til nasjonale retningslinjer (mars 2019) for [samhandling i gjennomføring av digitale straffesaker](#).

Tiltaltes rett til å komme med bemerkninger etter hvert bevis kan ivaretas på ulike måter og tilpasses den enkelte sak. Vitnebevis bør som hovedregel kommenteres før vitnet forlater saken. Dokumentbevis enten når det blir ført eller samlet til slutt. I saker hvor dokumentasjonen skjer i innledningsforedraget skjer det best ved at tiltalte gjennomgår sine innsigelser samlet under sin egen forklaring. Han kan da gå tilbake til de dokumentene hvor det er behov for korreksjoner eller bemerkninger.

Prosedyre, replikk og duplikk

Prosedyrene skal konsentreres om bevisene og sakens rettslige sider. Det skal ikke legges frem nye bevis i prosedyrene. Bistandsadvokatens prosedyre skal begrenses til de sivile krav i saken. Det samme gjelder for fornærmedes eventuelle prosessfullmektig. Retten kan vurdere å sette tidsrammer for prosedyrene.

Aktors replikk bør begrenses til det i forsvarerens og eventuelt bistandsadvokatens prosedyre som foranlediger en kommentar. Replikken skal ikke være en gjentakelse eller videreføring av aktors prosedyre.

Bistandsadvokatens replikk bør begrenses til å kommentere den delen av forsvarerens prosedyre som gjelder sivile krav.

Forsvarerens duplikk bør begrenses til å kommentere aktors og bistandsadvokatens replikk.

Avslutning. Saken tas opp til doms

Når saken tas opp til doms, skal rettens leder opplyse om når dom kan ventes avsagt og hvordan dommen vil bli forkynt, jf. straffeprosessloven § 42 annet ledd. Hvis tiltalte sitter i varetekt, forkynnes dommen for ham i fengselet. For øvrig bør fremmøteforkynning benyttes. I spesielle tilfeller kan det være aktuelt å avsi dommen ved opplesning i rettsmøte som siktede innkalles til, jf. straffeprosessloven § 43 annet ledd.

FELLES RETNINGSLINER FOR BEHANDLINGEN AV STRAFFESAKER I LAGMANNSRETTENE

Bokmål

FORSLAG FRA ARBEIDSGRUPPEN

Fremlagt 13. januar 2020

Innhold

1. <u>AVGRENSNING</u>	45
2. <u>SAKSFORBEREDELSEN</u>	45
<u>Utgangspunkt</u>	45
<u>Grunnlag</u>	45
<u>Berømmelse/Foreløpig berømmelse av ankeforhandling</u>	45
<u>Forberedelse til planmøte</u>	46
<u>Redegjørelse</u>	46
<u>Planmøte</u>	47
<u>Videre saksforberedelse</u>	48
3. <u>ANKEFORHANDLINGEN</u>	50
<u>Innledning – rettens kontroll med bevisførselen</u>	50
<u>Aktors innledningsforedrag og forsvarers «korte bemerkninger», strpl. § 289</u>	50
<u>Disposisjon</u>	51
<u>Hjelpedokumenter</u>	51
<u>Bistandsadvokat</u>	51
<u>Tiltaltes forklaring</u>	51
<u>Vitneforklaringer</u>	51
<u>Dokumentasjon</u>	51
<u>Prosedyrer, replikk og duplikk</u>	52
<u>Avslutning. Saken tas opp til doms</u>	52

1. AVGRENSNING

Retningslinjene gjelder saker der det er henvist anke over bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet og avsatt 10 rettsdager eller mer til ankeforhandlingen. Retningslinjene kan også anvendes i saker med kortere varighet der sakens art eller kompleksitet tilsier det. Retningslinjene kan brukes så langt de passer i mindre saker og ved begrenset anke.

I de mindre sakene er det oftest ikke behov for mer saksforberedelse enn å beramme saken, påse at man har de grunnlagsdokumenter som er nevnt i punkt 2 nedenfor, dvs. tingrettens rettsbok og dom, ankeerklæring/ankestøtte og tilsvare/uttalelse fra motparten, samt påse at man får utfyllende bevisoppgaver fra begge sider.

Retningslinjene gjelder for selve iretteføringen, dvs. perioden fra anken er henvist til saken tas opp til doms ved avsluttet ankeforhandling.

Det er bred enighet om at mangelfull saksforberedelse før ankeforhandling, herunder fravær av dialog mellom aktørene, er en hovedårsak til at enkelte ankeforhandlinger tar lengre tid enn nødvendig. Et formål med denne veilederen er derfor å legge til rette for en kulturrendring i måten vi behandler de store straffesakene, og legge til rette for smidig og god gjennomføring av ankeforhandlingen.

2. SAKSFORBEREDELSEN

Utgangspunkt

Utgangspunktet ved oppstart av saksforberedelsen er at det foreligger en henvist fullstendig anke, og det er utpekt en forberedende dommer. I store saker bør det vurderes om forberedende dommer også skal være rettens leder ved ankeforhandlingen.

Grunnlag

Forberedende dommer må straks ta stilling til foreløpig berammelse og hvorledes saksforberedelsen skal legges opp. På dette stadiet har dommeren følgende dokumenter som grunnlag for planleggingen:

- Tingrettens rettsbok og dom
- Anke/ankestøtte og tilsvare/uttalelse fra motparten
- Lagmannsrettens henvisningsbeslutning
- Lagmannsrettens silingsnotat
- Sakens dokumenter hvis disse ennå ikke er sendt tilbake til statsadvokaten

Berammelse/Foreløpig berammelse av ankeforhandling

Forberedende dommer beslutter hvor ankeforhandlingen skal finne sted (rettssted) og hvor mange rettsdager som skal avsettes til saken. Begge deler er foreløpig og kan endres etter planmøtet, jf. nedenfor. I svært store og kompliserte og/eller komplekse saker er det viktig at saken ikke berammes så raskt at det ikke blir tid til en god saksforberedelse med nødvendige klargjøring av materielle og prosessuelle tvistepunkter.

I saker med mange fornærmede bør antallet bistandsadvokater begrenses så langt det lar seg gjøre. Fornærmede/etterlatte uten interessekonflikt bør oppfordres til å velge samme bistandsadvokat.

Retten kan også oppnevne koordinerende bistandsadvokat, jf. strpl. § 107h.

Forberedelse til planmøte

I store og kompliserte og/eller komplekse saker bør det alltid holdes ett eller flere planmøter, jf. nedenfor.

Formålet med saksforberedelsen er å sørge for at ankeforhandlingen kan gjennomføres uten avbrytelser, jf. strpl. § 278, og at bevisførselen konsentreres om det som er omtvistet. Videre skal den legge til rette for at tiltalte og forsvareren kan ta stilling til tiltalen og imøtegå denne, sml. tvisteloven § 9-2 tredje ledd for sivile saker. Det er nødvendig at forberedende dommer under saksforberedelsen har tilstrekkelig kjennskap til saken og dens tvistepunkter til at saksforberedelsen kan oppfylle sitt formål. Det har stor betydning for den samlede effektivitet i straffesaksavviklingen at både retten, aktor og forsvarer avsetter tilstrekkelig tid til planmøtet.

Redegjørelse

Før det innkalles til planmøte må forberedende dommer ta stilling til om han har tilstrekkelig informasjon om saken i de grunnlagsdokumentene som er nevnt ovenfor, eller om han trenger flere opplysninger. Hvis han trenger mer informasjon om saken og tvistepunktene, kan han be om en redegjørelse fra påtalemyndigheten, jf. strpl. § 262 tredje ledd, eller han kan be om utlån av sakens dokumenter eller enkelte av saksdokumentene, jf. strpl. § 262 første ledd siste punktum. Normalt er alternativet med redegjørelse å foretrekke. Dette ivaretar også hensynet til kontradiksjon, ettersom retten skal sende redegjørelsen til forsvareren med frist for eventuelle bemerkninger. Formålet med redegjørelsen er at den skal tjene som verktøy for videre saksforberedelse og saksstyring. For å sikre formålet bør retten sette rammer for fremstillingens form og omfang, sml. tvisteloven § 9-9 tredje ledd tredje punktum. I alminnelighet må det antas å være hensiktsmessig at redegjørelsen begrenses til en *oversikt* over sentrale punkter som er omtvistet, anførsler og bevis, eventuelt at fremstillingen begrenses til nærmere angitte spørsmål. Det kan være hensiktsmessig at redegjørelsen knyttes til en spesifisert bevisoppgave. Det er viktig at redegjørelsen ikke svulmer for mye opp, idet den i så fall lett kan bli utjenlig som verktøy. En ulempe ved å be om redegjørelse allerede før planmøtet er at retten da ofte ikke har nok oversikt over saken til å kunne spisse bestillingen tilstrekkelig. På den annen side blir redegjørelsen mindre nyttig som styringsverktøy hvis den først foreligger senere under saksforberedelsen.

Å utarbeide redegjørelse er arbeidskrevende for påtalemyndigheten. Retten bør derfor bare be om redegjørelse i de sakene der den etter en konkret vurdering finner at det er et reelt behov for slik klargjøring, for eksempel i saker der det er underliggende sivilrettslige problemstillinger. Retten bør ikke rutinemessig be om redegjørelse fordi det er «kjekt å ha» i større saker. En godt tematisert bevisoppgave vil for øvrig redusere behovet for redegjørelse.

Det er en fordel om rettens «bestilling» av redegjørelse kan være så konkret som mulig og knyttes til straffbarhetsvilkårene i de

bestemmelser tiltalen gjelder. Redegjørelsen bør få frem de springende punkter i saken. Aktor bør fremheve de bevistemaene som vil bli søkt bevist, slik at forsvarer eventuelt får oppfordring til å si fra hvis et tema/underpunkt er uomtvistet og ikke krever detaljert bevisførsel. Aktor bør også tydeliggjøre eventuelle juridiske spørsmål som byr på tvil.

Forsvarer bør som hovedregel gi kommentarer til redegjørelsen. Forsvarer bør bruke denne muligheten til tidlig å vekke dommerens interesse for de springende punkt i saken. Videre bør forsvarer gjøre det klart hvorvidt relevante faktiske bevistemaer erkjennes, slik at bevisføringen om disse kan begrenses. Forsvarer bør også på eget initiativ identifisere eventuelle juridiske spørsmål som byr på tvil. Forsvarer bør også angi om eventuelle erstatnings- og inndragningskrav bestrides.

Forut for planmøtet bør forberedende dommer også ha fått bevisoppgave fra begge sider, jf. strpl. §§ 262 og 265, og et – fortrinnsvis omforent – utkast til tidsplan for ankeforhandlingen. Innholdsfortegnelsen for dokumentutdraget skal være en del av bevisoppgaven.

Planmøte

Et planmøte i straffesak faller naturlig i tre deler. Møtets første del handler om å identifisere de sentrale tvistepunktene i saken, både faktiske og rettslige. Herunder må det avklares hvilke deler av tingrettens dom som kan legges til grunn som ubestridt, jf. strpl. § 331 tredje ledd. Også sivile krav må avklares.

I møtets første del er det videre naturlig å behandle rettens sammensetning, herunder habilitet og spørsmål om det skal være fagkyndige meddommere, jf. strpl §§ 277 og 332. Partene må få uttale seg både om hvorvidt retten bør settes med fagkyndige meddommere og hvilken fagkyndighet disse i tilfelle bør ha. Partene kan også komme med forslag på meddommere, som det i tilfelle er naturlig å forelegge motparten. Det vil også være naturlig at retten underretter partene om hvilke meddommere det er aktuelt å oppnevne, med sikte på eventuelle innsigelser om inhabilitet eller fagkunnskap.

Andre del av møtet gjelder prosessuelle spørsmål og prosessuelle tvister, herunder tvister om bevisførselens omfang eller hvorledes bevisene kan føres. Selv om det ved bevisanke skal skje en fullstendig ny behandling av straffesaken så langt anken er henvist, jf. strpl. § 331 første ledd, må bevisene være knyttet til tvistepunktene i saken. Prosessuelle spørsmål bør så langt det er mulig bli avgjort under saksforberedelsen, sml. strpl. § 272 tredje ledd. Etter straffeprosessloven krever noen avgjørelser at det holdes rettsmøte med muntlig forhandling. Dette gjelder først og fremst ved spørsmål om å avskjære bevis, jf. strpl. § 272 første ledd bokstav c. Slike avgjørelser må treffes av tre dommere, jf. strpl. § 274.

Det kan for øvrig også holdes rettsmøte under saksforberedelsen hvis det er spørsmål om å avvise saken eller å frifinne tiltalte fordi det

forhold som er beskrevet i tiltalebeslutningen ikke er straffbart eller straffansvaret har falt bort, jf. § 272 første ledd bokstav a og b. På planmøtet bør man også diskutere behandlingen av eventuelle sivile krav i saken, herunder om forhandlingen om dette skal utsettes etter strpl. § 431.

Møtets tredje del omhandler spørsmål av mer praktisk art knyttet til gjennomføringen av ankeforhandlingen, f. eks. om behov for tolk, oversettelse av dokumentbevis, faktisk og juridisk utdrag, hjelpedokumenter og disposisjoner.

Et godt planmøte (eller flere) er nøkkelen til en vellykket saksforberedelse. Det er viktig at både dommeren og aktørene er godt forberedt. Rettens og partenes saksforberedelse bør være «synkron». Selv om preklusjon ikke er aktuelt i straffesaker, og selv om beslutninger under saksforberedelsen i stor grad kan omgjøres under ankeforhandlingen, jf. strpl. §§ 272, 52 og 53, alles siste ledd, er det viktig at det partene blir enige om under saksforberedelsen og det retten da beslutter, blir respektert, slik at man unngår omkamper under ankeforhandlingen.

Planmøtet bør holdes så snart retten har det nødvendige grunnlaget. Innkalling med saksliste bør sendes minst en uke på forhånd. Punktene i [malen for oppsummeringsbrev](#), jf. nedenfor, kan danne et utgangspunkt. Dette er imidlertid en «bruttoliste» som inneholder de fleste temaer som teoretisk kan være aktuelle i en omfattende straffesak. Den må spisses slik at bare de temaer som er aktuelle i den konkrete saken, settes på sakslisten.

I store saker bør planmøtet være et fysisk møte. Videokonferanse kan være et alternativ. Telefonmøte er tilstrekkelig i mindre saker og ved oppfølging for å avklare enkeltspørsmål som oppstår underveis. Planmøtet bør holdes som uformelt møte med bare retten og de profesjonelle aktører til stede, ikke som rettsmøte.

Når møtet ikke er rettsmøte, føres det ikke rettsbok. Konklusjonene og de beslutninger som treffes bør nedtegnes i et referat fra planmøtet som sendes partene, se [malen for slikt brev](#). Det settes frist for partene for å komme med merknader til oppsummeringen. Aktor og forsvarer bør gi rask tilbakemelding dersom noe er uklart eller bestrides.

Videre saksforberedelse

Retten må ta stilling til om det er behov for ytterligere saksforberedelse, herunder om det bør holdes flere planmøter. I store saker kan det ofte være hensiktsmessig med et nytt planmøte forholdsvis kort tid før ankeforhandlingen. Aktørene er da i gang med sine forberedelser, nye prosessuelle spørsmål kan ha oppstått, og uansett er det hensiktsmessig å gå gjennom opplegget for ankeforhandlingen. Det bør da også foreligge en – helst omforent – ajourført tidsplan.

Hvis det etter det første planmøtet skal treffes beslutninger, må retten sette frist for prosesskriv.

Det bør også settes frist for eventuelle nye bevis (selv om fristen ikke er preklusiv).

Retten må ta stilling til om partene skal oppfordres til å inngi sluttinnlegg.

3. ANKEFORHANDLINGEN

Innledning – rettens kontroll med bevisførselen

Ankeforhandlingen skal konsentreres om det partene er uenige om. Tingrettens dom gjenbrukes så langt faktumfremstillingen er ubestridt, jf. strpl. § 331 tredje ledd. Bevisførsel om uomtvistet faktum foretas bare der dette er nødvendig for at retten skal forstå saken. Slik bevisførsel kan eventuelt skje ved bruk av felles saksfremstilling.

Retten skal føre kontroll med bevisførselen. Bevisene skal knyttes til straffbarhetsbetingelsene. Se strpl. § 278 annet ledd om prosessledelsen. Bevis som er for hånden, kan avskjæres i de tilfeller strpl. § 292 nevner, samt etter lovens regler om bevisforbud og de ulovfestede regler om avskjæring av ulovlig ervervet bevis. Etter strpl. § 293 kan retten alltid nekte å utsette forhandlingene av hensyn til bevisførsel når den finner at bevisførselen vil føre til en forsinkelse eller ulempe som ikke står i rimelig forhold til bevisets og sakens betydning. Se også strpl. § 294 om rettens ansvar for at saken blir fullstendig opplyst. Det ligger et betydelig potensial for tidsgevinst ved mer spisset bevisførsel, og det er viktig å være bevisst formålet med bevisførselen. Her har dommeren et særlig ansvar for å være tydelig og partene et ansvar for å følge opp de signalene de får.

Det vil som regel være hensiktsmessig at retten og aktørene har korte, uformelle møter underveis i ankeforhandlingen, f.eks. ved hver ukestart. Tema på slike møter vil typisk være fremdriftsplanen (avvik og endringer), bevisførselen (fracfall og utvidelser) og praktiske tilpasninger.

Aktors innledningsforedrag og forsvarers «korte bemerkninger», strpl. § 289.

Aktors innledningsforedrag etter strpl. § 289 annet ledd skal være kort og objektivt. Det må ikke referere bevis som det ikke vil være adgang til å føre under ankeforhandlingen, og skal heller ikke foregripe bevisførselen, f.eks. ved å opplyse om hva vitner har forklart til politiet. Formålet med innledningsforedraget er å gi retten en innføring i saken og en oversikt over hva som er omstridt. Aktor kan imidlertid legge frem sentrale dokumentbevis i den grad dette er naturlig for å forenkle fremstillingen. I enkelte tilfeller kan dokumentasjon under innledningsforedraget være helt nødvendig for at formålet om å gi retten en oversikt over saken skal oppfylles.

I større, mer komplekse saker bør dommeren allerede i planmøte ha avklart hvordan aktor vil legge opp sitt innledningsforedrag - og hvordan forsvarer vil besvare det.

Etter strpl. § 289 tredje ledd kan forsvareren få ordet til korte bemerkninger. Her bør forsvareren peke på hva som er tvistepunktene i saken. I omfattende saker med mye dokumentbevis må også forsvareren kunne dokumentere bevismateriale der dette fremstår som hensiktsmessig.

I store straffesaker, kanskje først og fremst i økonomiske straffesaker, kan det være hensiktsmessig at både aktor og forsvarer gis anledning til

å holde innledningsforedrag med dokumentasjon, og loven er neppe til hinder for dette.

I store straffesaker kan det også være hensiktsmessig at aktor og forsvarer først får 10-15 minutter hver til å presentere «saken i et nøtteskall», slik de ser den, før aktor begynner med sitt innledningsforedrag.

Disposisjon

Både aktor og forsvarerne bør fremlegge disposisjoner med henvisninger til ankeutdraget. Disposisjonene skal ikke fremstå som komplette innledningsforedrag.

Les mer om disposisjoner på: <http://www.domstol.no/no/Enkelt-domstol/-Norges-Hoyesterett/Artikler-med-mer/Disposisjoner-til-prosedyrer-i-Hoyesterett/>. Disposisjonen bør også sendes retten i wordformat.

Hjelpedokumenter

Retten bør under saksforberedelsen ha bestemt når sentrale hjelpedokumenter skal gjøres tilgjengelig for de øvrige aktørene. Disse skal også fremlegges digitalt.

Bistandsadvokat

Bistandsadvokaten har ikke krav på å få ordet til bemerkninger, men bør likevel ofte få det. Det vil f.eks. være nyttig for retten allerede innledningsvis å få en oversikt over hva som vil bli gjort gjeldende om sivile krav.

Tiltaltes forklaring

I samsvar med hovedregelen i strpl. § 91 annet ledd bør tiltalte først avhøres av rettens leder; adgangen i strpl. § 91 tredje ledd til å overlate avhøringen til aktor og forsvarer bør bare unntaksvis benyttes. Dommerens oppgave er å motta tiltaltes frie forklaring. Dommeren kan i nødvendig utstrekning lede tiltalte gjennom denne ved å stille spørsmål, men konfronterende spørsmål bør overlates til partene. Tiltalte har rett til å gi en fri forklaring, og dommeren bør derfor være varsom med å begrense denne selv om den beveger seg utenfor det som er relevant for tiltalen. En stor utfordring i praksis er å unngå gjentakelser, dvs. at samme spørsmål i forskjellig innpakning stilles først av rettens leder, deretter av aktor og så av forsvarer og bistandsadvokat.

Vitneforklaringer

Vitneforklaringer skal konsentreres om det som er omtvistet i saken. Det bør stilles korte og presise spørsmål. Spørsmål med lange premisser og spørsmål i en prosederende/argumenterende form skal unngås. Ledende spørsmål bør tillates for å lede vitnet raskt frem til det tema vitnet er innkalt for å forklare seg om. For øvrig bør spørsmålene være åpne. Gjentakelser bør unngås. Vitnene bør i større utstrekning enn i dag, være forberedt på hva som er de sentrale tvistepunktene i saken, slik at det ikke legges opp til omfattende forklaringer om forhold som ikke er omstridt, eller som ikke er av betydning for rettens avgjørelse.

Dokumentasjon

Dokumentbevis bør primært føres i tilknytning til avhør av tiltalte og vitner (konfrontasjon), men kan også føres under innledningsforedraget, jf. ovenfor, eller etter at bevisførselen for øvrig

er avsluttet. De deler av dokumentet som partene vil påberope i sin argumentasjon, må leses opp.

Dokumentbevisene samles i et faktisk utdrag. Dette skal være ordnet kronologisk, eventuelt kronologisk innenfor hver tiltalepost eller hvert tema. I tillegg til prosessdokumentene (tiltale, tingrettens dom, anke/støtteskriv, tilsvær/uttalelse, oversendelsespåtegning, senere prosesskriv og eventuell § 262-redegjørelse) skal utdraget bare inneholde dokumenter som prosessuelt er dokumentbevis, og kun dokumenter som parten antar vil bli påberopt under ankeforhandlingen. Dokumenter som prosessuelt må anses som erklæringer avgitt i anledning straffesaken, kan bare inntas i utdraget hvis motparten samtykker, jf. strpl. §§ 290 siste punktum, 296 annet ledd og 297 annet ledd.

Det vises for øvrig til [nasjonale retningslinjer \(mars 2019\) for samhandling i gjennomføring av digitale straffesaker](#).

Tiltaltes rett til å komme med bemerkninger etter hvert bevis kan ivaretas på ulike måter og tilpasses den enkelte sak. Vitnebevis bør som hovedregel kommenteres før vitnet forlater salen. Dokumentbevis kan kommenteres enten når det blir ført eller samlet til slutt. I saker hvor dokumentasjonen skjer i innledningsforedraget er det mest hensiktsmessig at tiltalte gjennomgår sine innsigelser samlet under sin egen forklaring. Han kan da gå tilbake til de dokumentene hvor det er behov for korreksjoner eller bemerkninger.

Prosedyrer, replikk og duplikk

Prosedyrerne skal konsentreres om bevisene og sakens rettslige sider. Det skal ikke legges frem nye bevis i prosedyren. Bistandsadvokatens prosedyre skal begrenses til de sivile krav i saken. Det samme gjelder for fornærmedes eventuelle prosessfullmektig. Retten kan med passende varsel til partene sette tidsrammer for prosedyrene.

Aktors replikk bør begrenses til det i forsvarerens og eventuelt bistandsadvokatens/prosessfullmektigens prosedyre som foranlediger en kommentar. Replikken skal ikke være en gjentakelse eller videreføring av aktors prosedyre.

Bistandsadvokatens/prosessfullmektigens replikk bør begrenses til å kommentere den delen av forsvarerens prosedyre som gjelder sivile krav.

Forsvarerens duplikk bør begrenses til å kommentere aktors og bistandsadvokatens/prosessfullmektigens replikk.

Avslutning. Saken tas opp til doms

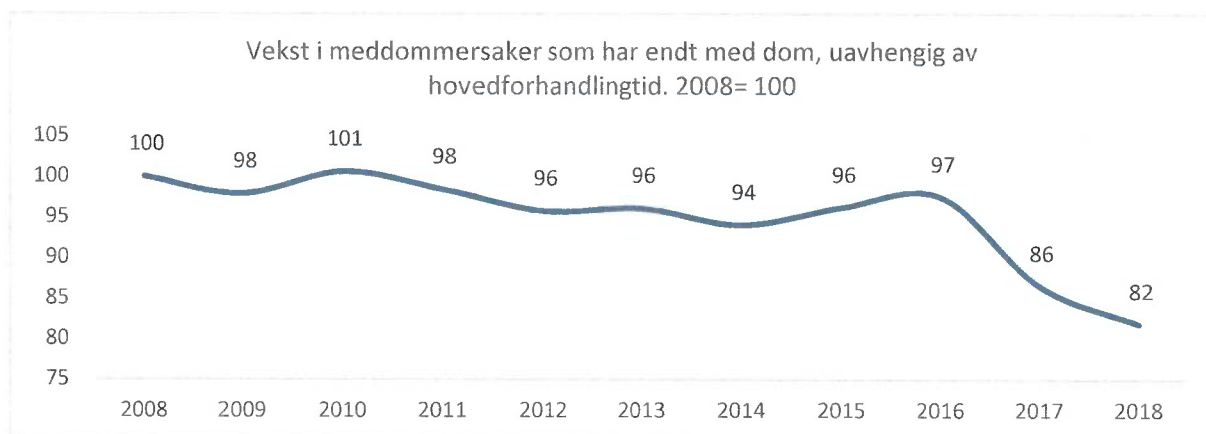
Når saken tas opp til doms, skal rettens leder opplyse om når dom kan ventes avsagt og hvordan dommen vil bli forkynt, jf. strpl. § 42 annet ledd. Hvis tiltalte sitter i varetekt, forkynnes dommen for ham i fengselet. For øvrig bør fremmøteforkynning benyttes. I spesielle tilfeller kan det være aktuelt å avsi dommen ved opplesning i rettsmøte som siktede innkalles til, jf. strpl. § 43 annet ledd.

Meddommersaker i tingrettene

Om statistikken: Alle meddommersaker som har kommet inn til tingrettene i perioden 2008 til 2018, og som har endt med dom. Det skilles mellom saker med 60 hovedforhandlingstimer eller mer og øvrige saker. Variabelen «År» refererer til året saken kom inn til domstolen.

1. Meddommersaker endt med dom

År	Antall saker endt med dom (totalt)	Antall med 60 hovedforhandlingstimer eller mer	Antall med mindre enn 60 hovedforhandlingstimer
2008	11 244	41	11 203
2009	11 005	46	10 959
2010	11 310	35	11 275
2011	11 064	34	11 030
2012	10 763	34	10 729
2013	10 802	27	10 775
2014	10 571	44	10 527
2015	10 813	38	10 775
2016	10 960	44	10 916
2017	9 726	48	9 678
2018	9 200	34	9 166

Generelt bilde: Langsiktig trend er at saksvolumet har gått ned i perioden. Fra 2008 til 2018 har antall saker endt med dom falt med 18 prosent.

Vekstfigur: Volum (antall saker) måles i forhold til 2008. Når 2012 = 96 betyr det 4% færre saker enn i 2008.

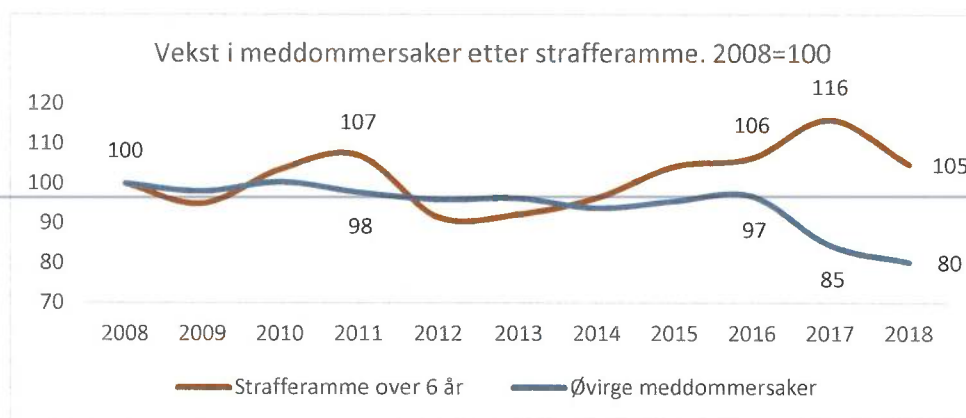
2. Meddommersaker endt med dom. Etter strafferamme.

Antall saker etter strafferamme

År	Strafferamme over 6 år	Øvrige meddommersaker
2008	700	10 544
2009	665	10 340
2010	725	10 585
2011	750	10 314
2012	641	10 122
2013	646	10 156
2014	675	9 896
2015	730	10 083
2016	745	10 215
2017	812	8 914
2018	734	8 466

Andeler etter strafferamme og år

År	Strafferamme over 6 år	Øvrige meddommersaker
2008	6,2 %	94 %
2009	6,0 %	94 %
2010	6,4 %	94 %
2011	6,8 %	93 %
2012	6,0 %	94 %
2013	6,0 %	94 %
2014	6,4 %	94 %
2015	6,8 %	93 %
2016	6,8 %	93 %
2017	8,3 %	92 %
2018	8,0 %	92 %

Trend: Økning i meddommersaker med strafferamme over 6 år. Ettersom det blir færre av øvrige meddommersaker, utgjør 6-års saker en større andel av meddommersakene.

3. Meddommersaker endt med dom. Etter hovedforhandlingstid og strafferamme.

Antall saker

År	Strafferamme over 6 år, 60 timer eller mer	Strafferamme over 6 år, mindre enn 60 timer	Øvrige meddommersaker, 60 timer eller mer	Øvrige meddommersaker, mindre enn 60 timer
2008	22	678	19	10 525
2009	29	636	17	10 323
2010	17	708	18	10 567
2011	14	736	20	10 294
2012	15	626	19	10 103
2013	13	633	14	10 142
2014	19	656	25	9 871
2015	23	707	15	10 068
2016	23	722	21	10 194
2017	29	783	19	8 895
2018	21	713	13	8 453

Andeler pr. år

År	Strafferamme over 6 år, 60 timer eller mer	Strafferamme over 6 år, mindre enn 60 timer	Øvrige meddommersaker, 60 timer eller mer	Øvrige meddommersaker, mindre enn 60 timer
2008	0,2 %	6 %	0,2 %	94 %
2009	0,3 %	6 %	0,2 %	94 %
2010	0,2 %	6 %	0,2 %	93 %
2011	0,1 %	7 %	0,2 %	93 %
2012	0,1 %	6 %	0,2 %	94 %
2013	0,1 %	6 %	0,1 %	94 %
2014	0,2 %	6 %	0,2 %	93 %
2015	0,2 %	7 %	0,1 %	93 %
2016	0,2 %	7 %	0,2 %	93 %
2017	0,3 %	8 %	0,2 %	91 %
2018	0,2 %	8 %	0,1 %	92 %

Generelt bilde:

- Det er relativt få saker med mer enn 60 hovedforhandlingstimer.
- Hvis det påstås at «straffesaker tar mer tid enn før», er det relativt usannsynlig at det er utviklingen innen saker med mer enn 60 rettsmøtetimer som er årsaken til dette. Det er simpelthen ikke nok saker.

4. Utvikling i hovedforhandlingstid. Meddommersaker med mindre enn 60 hovedforhandlingstimer.

4.1. Hva er kvintiler?

- Saker sorteres først i stigende rekkefølge etter hovedforhandlingstid.
- Sakene deles deretter i 5 like store grupper. Dette kalles kvintiler. Hver gruppe inneholder like mange saker.
- 1. kvintil består av sakene med kortest hovedforhandlingstid (0-20%), 2. kvintil inneholder sakene som varte «nest kortest» (20 – 40%).

Eksempel

Domstolen har behandlet 20 saker et år, hvor:

- 4 saker er registrert med 3 hovedforhandlingstimer
- 4 saker er registrert med 5 timer
- 5 saker er registrert med 10 timer
- 2 saker er registrert med 15 timer
- 3 saker er registrert med 20 timer
- 2 saker er registrert med 40 timer.

Sakene sorteres fra kortest til lavest:

[3, 3, 3, 3, 5, 5, 5, 5, 10, 10, 10, 10, 10, 10, 15, 15, 20, 20, 20, 40, 40]

1.kvintil: [3, 3, 3, 3]

2.kvintil: [5, 5, 5, 5]

3.kvintil: [10, 10, 10, 10]

4.kvintil: [10, 15, 15, 20]

5. kvintil: [20, 20, 40, 40]

- Året har domstolen behandlet 76 saker. Det lages nye kvintiler (samme metode som ovenfor).
- Hvordan er utviklingen over tid? Vi sammenligner gjennomsnittlig tidsbruk innen hver kvintil! Denne metoden gjør at tidsbruken i enkeltsaker ikke blir like utslagsgivende som om man bare sammenligner gjennomsnittet for alle sakene.
- Metoden egner seg best når det er mange saker – ellers vil tidsbruken i enkeltsaker kunne påvirke gjennomsnittet innen en kvintil.
- Ettersom det er få saker med mer enn 60 timer, anvendes bare metoden på saker med mindre enn 60 registrerte rettsmøtetimer.
- Med om lag 10.000 saker er det rundt 2000 saker innen hver kvintil hvert år. Ingen av sakene som er med har mer enn 60 registrerte hovedforhandlingstimer. Hvis gjennomsnittlig tidsbruk innen hver kvintil øker år etter år, skyldes det ikke enkeltsaker. Det er da snakk om en trend. For saker med strafferamme over 6 år, er det om lag 120 – 140 saker i hver kvintil. Her vil enkeltsaker i større grad kunne påvirke gjennomsnittet.

4.2. Hovedforhandlingstid. Saker med strafferamme over 6 år.

Hovedforhandlingstimer. Gjennomsnitt pr. kvintil

Meddommersaker med strafferamme over 6 år. Mindre enn 60 hovedforhandlingstimer					
År	1.Kvintil	2.Kvintil	3. Kvintil	4. Kvintil	5. Kvintil
2008	3,48	6,28	9,30	13,36	25,58
2009	3,48	6,27	9,46	13,80	28,96
2010	3,41	6,47	9,52	13,98	27,53
2011	3,29	6,16	9,10	13,80	26,11
2012	3,68	6,93	10,13	14,54	28,66
2013	3,57	6,26	9,36	14,16	24,82
2014	3,17	6,10	8,96	13,52	28,42
2015	2,93	5,84	9,07	13,67	27,39
2016	3,57	6,41	9,63	15,06	30,71
2017	3,42	6,90	10,65	15,69	29,82
2018	3,37	6,70	10,13	14,88	31,12

Vekst i hovedforhandlingstimer pr. kvintil.

Vekst i hovedforhandlingstid pr. kvintil. 2008 = 100					
År	1. Kvintil	2. Kvintil	3. Kvintil	4. Kvintil	5. Kvintil
2008	100	100	100	100	100
2009	100	100	102	103	113
2010	98	103	102	105	108
2011	95	98	98	103	102
2012	106	110	109	109	112
2013	103	100	101	106	97
2014	91	97	96	101	111
2015	84	93	98	102	107
2016	103	102	104	113	120
2017	98	110	115	117	117
2018	97	107	109	111	122

Generelt bilde:

- Særlig vekst innen 4. og 5. kvintil. Dette er sakene med flest hovedforhandlingstimer (gitt mindre enn 60 timer).
- Sakene i 4. kvintil ligger typisk mellom 12 og 18 hovedforhandlingstimer. 5. kvintil har saker med mellom 18.5 og 60 timer.
- Tidsintervallet i 5.kvintil er relativt bredt. Det er mulig en avgrensning på rundt 30 – 40 timer ville vært bedre. Gjør man dette, finner man likevel samme trend – altså en økning. Et annet alternativ er å bruke desiler (samme som kvintiler, men man deler i 10 grupper istedenfor 5). Når man gjør dette, finner man fortsatt vekst i tidsbruk innen de lengste sakene.
- Kort oppsummert: Det ser ut til å være en generell forskyvning: De fleste saker innen hver gruppe tar litt mer tid – år for år.

4.3. Hovedforhandlingstid. Øvrige meddommersaker.

Øvrige meddommersaker, under 60 timer					
År	1. Kvintil	2. Kvintil	3. Kvintil	4. Kvintil	5. Kvintil
2008	1,25	2,25	3,32	5,17	9,94
2009	1,25	2,27	3,42	5,37	10,60
2010	1,20	2,24	3,31	5,30	10,70
2011	1,18	2,23	3,36	5,26	10,89
2012	1,19	2,24	3,29	5,32	11,11
2013	1,22	2,21	3,23	5,23	11,08
2014	1,23	2,27	3,34	5,37	11,35
2015	1,22	2,26	3,31	5,32	11,47
2016	1,21	2,22	3,29	5,28	11,90
2017	1,21	2,20	3,17	5,20	12,18
2018	1,22	2,18	3,10	5,05	11,61

Øvrige meddommersaker, under 60 timer					
År	1. Kvintil	2. Kvintil	3. Kvintil	4. Kvintil	5. Kvintil
2008	100	100	100	100	100
2009	100	101	103	104	107
2010	95	99	100	103	108
2011	94	99	101	102	110
2012	95	99	99	103	112
2013	97	98	97	101	112
2014	98	101	100	104	114
2015	97	100	100	103	115
2016	96	99	99	102	120
2017	97	98	95	101	123
2018	97	97	93	98	117

Generelt bilde:

- Husk at det her er 1500 – 2000 saker innen hver gruppe. Antallet varierer på årsbasis, ikke mellom kvintiler i samme år.
- Som med straffesaker med strafferamme på mer enn 6 år, er det sterk vekst i 5. kvintil.
- Veksten i 4. kvintil er vesentlig lavere enn i 6-års sakene.

4.4. Saker med mer enn 60 hovedforhandlingstimer.

- Tabellene nedenfor angir hvilke tingretter som har behandlet meddommersaker med mer enn 60 hovedforhandlingstimer i perioden 2008 – 2018.
- Ser man på saker med mer enn 100 og 200 rettsmøtetimer, har nesten alle sakene gått i Oslo, Bergen, Stavanger og Trondheim.

Domstol	Antall, 6-årssaker	Domstol	Antall, øvrige
Oslo tingrett	90	Oslo tingrett	92
Bergen tingrett	26	Moss tingrett	8
Asker og Bærum tingrett	13	Stavanger tingrett	8
Sør-Trøndelag tingrett	9	Asker og Bærum tingrett	6
Stavanger tingrett	8	Sogn og Fjordane tingrett	6
Nedre Romerike tingrett	8	Heggen og Frøland tingrett	5
Drammen tingrett	7	Aust-Agder tingrett	5
Nord-Troms tingrett	6	Kristiansand tingrett	4
Sør-Østerdal tingrett	5	Sarpsborg tingrett	4
Follo tingrett	5	Nord-Troms tingrett	4
Jæren tingrett	4	Follo tingrett	4
Kongsberg og Eiker tingrett	4	Haugaland tingrett	4
Sør-Gudbrandsdal tingrett	4	Nedre Telemark tingrett	4
Gjøvik tingrett	3	Bergen tingrett	4
Sandefjord tingrett	3	Inntrøndelag tingrett	3
Kristiansand tingrett	3	Sunnmøre tingrett	3
Sogn og Fjordane tingrett	2	Sør-Gudbrandsdal tingrett	3
Hedmarken tingrett	2	Drammen tingrett	3
Halden tingrett	2	Nedre Romerike tingrett	3
Nedre Telemark tingrett	2	Romsdal tingrett	3
Haugaland tingrett	2	Jæren tingrett	2
Salten tingrett	2	Sør-Trøndelag tingrett	2
Ofoten tingrett	1	Sør-Østerdal tingrett	2
Nordre Vestfold tingrett	1	Fredrikstad tingrett	2
Moss tingrett	1	Ringerike tingrett	2
Øvre Romerike tingrett	1	Tønsberg tingrett	2
Sunnhordland tingrett	1	Hedmarken tingrett	2
Namdal tingrett	1	Øst-Finnmark tingrett	1
Valdres tingrett	1	Rana tingrett	1
Nord-Østerdal tingrett	1	Indre Finnmark tingrett	1
Hardanger tingrett	1	Hardanger tingrett	1
Ringerike tingrett	1	Øvre Romerike tingrett	1
Glåmdal tingrett	1	Nordre Vestfold tingrett	1
Alstahaug tingrett	1	Senja tingrett	1
Fredrikstad tingrett	1	Kongsberg og Eiker tingrett	1
Sarpsborg tingrett	1	Gjøvik tingrett	1
Lister tingrett	1	Alstahaug tingrett	1

4.5. Bruk av tolk, sakkyndige og vitner

- Tabellene nedenfor viser gjennomsnittlig bruk av vitner, tolk og sakkyndige. (gjennomsnitt referer til pr. sak).
- Generell økning over tid for alle grupper.

Gjennomsnitt pr. sak

År	Vitner	Tolker	Sakkyndige
2008	3,27	0,19	0,03
2009	3,53	0,22	0,03
2010	3,46	0,26	0,04
2011	3,56	0,27	0,03
2012	3,48	0,31	0,03
2013	3,42	0,32	0,04
2014	3,57	0,31	0,04
2015	3,52	0,32	0,04
2016	3,52	0,33	0,04
2017	3,55	0,34	0,05
2018	3,69	0,33	0,07

Vekst. Gjennomsnitt pr. sak. 2008 =100

År	Vitner	Tolker	Sakkyndige
2008	100	100	100
2009	108	118	111
2010	106	138	118
2011	109	143	112
2012	106	165	110
2013	105	169	117
2014	109	166	118
2015	107	169	121
2016	108	177	116
2017	108	178	165
2018	113	177	212

Bevisanker i lagmannsrettene

Om statistikken: Alle meddommersaker som har kommet inn til lagmannsrettene i perioden 2008 til 2018, og som har endt med dom. Det skilles mellom saker med 60 hovedforhandlingstimer eller mer og øvrige saker. Variabelen «År» refererer til året saken kom inn til domstolen. Merk at antall saker i 2018 er lavt. Dette har en sammenheng med at det ikke har falt en avgjørelse i mange av sakene.

1. Bevisanker endt med dom

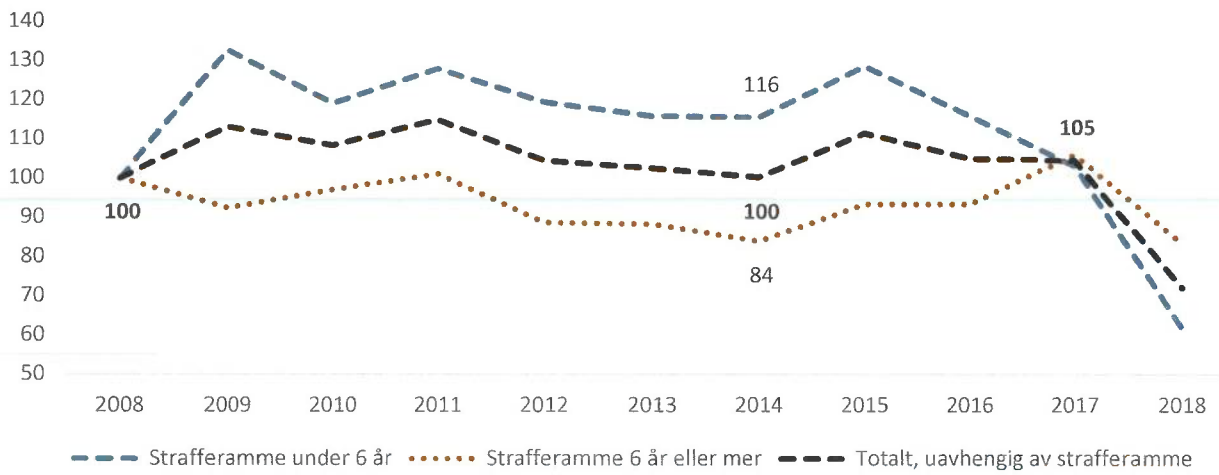
Tabell 1 Antall saker

År	Bevisanke (gammel ordning)	Bevisanke under 6 år (ny ordning)	Strafferamme under 6 år (totalt)	Lagrettesak	Bevisanke over 6 år (ny ordning)	Strafferamme 6 år eller mer (totalt)
2008	316		316	298		298
2009	419		419	275		275
2010	376		376	289		289
2011	404		404	301		301
2012	377		377	264		264
2013	366		366	263		263
2014	365		365	250		250
2015	406		406	278		278
2016	366		366	278		278
2017	326		326	313	3	316
2018	29	165	194	35	213	248

Tabell 2 Vekst i antall saker. 2008 =100

År	Strafferamme under 6 år	Strafferamme 6 år eller mer	Totalt, uavhengig av strafferamme
2008	100	100	100
2009	133	92	113
2010	119	97	108
2011	128	101	115
2012	119	89	104
2013	116	88	102
2014	116	84	100
2015	128	93	111
2016	116	93	105
2017	103	106	105
2018	61	83	72

Tabell 3 Vekst i antall saker. 2008=100

5. Saker med strafferamme på under 6 år

Tabell 4 Antall saker

År	Over 60 rettsmøtetimer	Under 60 rettsmøtetimer
2008	9	307
2009	9	410
2010	7	369
2011	18	386
2012	7	370
2013	10	356
2014	10	355
2015	12	394
2016	10	356
2017	10	320
2018	1	193

Tabell 5 Fordeling etter tidsbruk.

År	Over 60 rettsmøtetimer	Under 60 rettsmøtetimer
2008	3 %	97 %
2009	2 %	98 %
2010	2 %	98 %
2011	4 %	96 %
2012	2 %	98 %
2013	3 %	97 %
2014	3 %	97 %
2015	3 %	97 %
2016	3 %	97 %
2017	3 %	97 %
2018	1 %	99 %

6. Saker med strafferamme over 6 år

Tabell 6 Antall saker

År	Over 60 rettsmøtetimer	Under 60 rettsmøtetimer
2008	20	278
2009	21	254
2010	17	272
2011	16	285
2012	8	256
2013	13	250
2014	10	240
2015	17	261
2016	12	266
2017	15	301
2018	7	241

Tabell 7 Fordeling etter tidsbruk

År	Over 60 rettsmøtetimer	Under 60 rettsmøtetimer
2008	7 %	93 %
2009	8 %	92 %
2010	6 %	94 %
2011	5 %	95 %
2012	3 %	97 %
2013	5 %	95 %
2014	4 %	96 %
2015	6 %	94 %
2016	4 %	96 %
2017	5 %	95 %
2018	3 %	97 %

**7. Saker med strafferamme under 6 år, saker under 60 rettsmøtetimer.
Utvikling i rettsmøtetimer.**

Tabell 8 Rettsmøtetimer. Gjennomsnitt pr. kvintil

År	1. kvintil	2. kvintil	3. kvintil	4. kvintil	5. kvintil
2008	3,0	5,0	6,3	9,5	22,5
2009	3,3	5,4	6,8	10,4	24,2
2010	3,1	5,2	6,9	10,9	23,7
2011	3,2	5,5	7,5	12,3	25,5
2012	3,5	5,9	8,0	11,5	24,9
2013	3,6	5,8	7,5	12,1	25,3
2014	3,7	5,7	7,9	12,7	25,3
2015	3,6	6,1	8,7	13,7	26,5
2016	3,7	6,1	9,3	14,4	28,2
2017	3,5	5,8	8,0	14,3	27,9

Tabell 9 Vekst i gjennomsnittlig rettsmøtetimer. 2008=100

År	1. kvintil	2. kvintil	3. kvintil	4. kvintil	5. kvintil
2008	100	100	100	100	100
2009	109	108	108	110	108
2010	104	105	109	115	105
2011	108	110	119	130	113
2012	117	119	126	122	111
2013	121	118	118	128	112
2014	124	115	125	134	113
2015	121	123	138	145	118
2016	124	124	146	152	126
2017	118	117	127	151	124

**8. Saker med strafferamme over 6 år, saker under 60 rettsmøtetimer.
Utvikling i rettsmøtetimer.**

Tabell 10 Rettsmøtetimer. Gjennomsnitt pr. kvintil

	1. kvintil	2. kvintil	3. kvintil	4. kvintil	5. kvintil
2008	7,9	12,4	16,2	21,7	34,6
2009	8,2	12,2	15,6	20,4	34,0
2010	8,3	12,8	16,6	20,5	32,2
2011	7,9	12,4	16,0	22,0	36,7
2012	9,2	13,6	17,2	21,9	33,6
2013	9,8	14,0	17,6	22,7	35,5
2014	9,3	13,4	17,0	22,0	36,5
2015	9,0	12,8	16,7	22,3	35,6
2016	8,3	13,8	18,5	23,3	36,0
2017	8,7	13,3	16,9	22,1	34,6

Tabell 11 Vekst i gjennomsnittlig rettsmøtetimer. 2008=100

	1. kvintil	2. kvintil	3. kvintil	4. kvintil	5. kvintil
2008	100	100	100	100	100
2009	104	99	96	94	98
2010	106	103	102	95	93
2011	101	100	98	102	106
2012	117	110	106	101	97
2013	125	113	109	105	103
2014	118	108	105	102	106
2015	114	103	103	103	103
2016	105	111	114	108	104
2017	111	108	104	102	100

9. Saker med mer enn 60 rettsmøtetimer

Tabell 12 Antall saker med strafferamme over 6 år

År	Agder	Borgarting	Eidsivating	Frostating	Gulating	Hålogaland
2008	0	12	2	1	5	0
2009	0	14	1	2	4	0
2010	0	12	0	0	4	1
2011	0	9	2	1	3	1
2012	0	4	2	0	2	0
2013	0	7	4	1	0	1
2014	0	6	0	0	4	0
2015	0	14	0	0	1	2
2016	3	8	1	0	0	0
2017	2	9	1	0	2	1
Totalt	5	95	13	5	25	6

Tabell 13 Antall saker med strafferamme under 6 år

År	Agder	Borgarting	Eidsivating	Frostating	Gulating	Hålogaland
2008	0	7	0	1	0	1
2009	0	7	1	0	1	0
2010	1	4	0	0	2	0
2011	3	8	3	1	3	0
2012	2	3	0	1	1	0
2013	0	6	1	0	3	0
2014	0	6	1	2	1	0
2015	0	8	1	0	3	0
2016	1	4	0	1	3	1
2017	0	5	3	0	2	0
Totalt	7	58	10	6	19	2

10. Bruk av tolker, sakkyndige og vitner - Saker over 60 rettsmøtetimer

Tabell 14 Aktører pr. sak. Strafferamme under 6 år

År	Sakkyndige	Vitner	Tolker
2008	0,7	31,0	0,9
2009	0,3	39,3	2,1
2010	0,3	50,4	3,0
2011	0,0	19,9	0,9
2012	0,6	19,0	1,4
2013	0,0	44,2	1,7
2014	0,0	23,2	1,5
2015	1,2	26,8	2,0
2016	0,6	28,4	2,0
2017	0,0	30,2	1,4

Tabell 15 Aktører pr. sak. Strafferamme over 6 år

År	Sakkyndige	Vitner	Tolker
2008	0,1	27,5	2,7
2009	0,0	20,7	2,6
2010	0,1	32,2	3,4
2011	0,0	23,7	2,0
2012	0,9	21,6	2,6
2013	0,4	18,8	2,2
2014	0,5	36,7	3,4
2015	0,4	43,9	3,8
2016	0,3	32,7	3,8
2017	0,9	21,8	2,1

11. Bruk av tolker, sakkyndige og vitner - Saker under 60 rettsmøtetimer

Tabell 16 Aktører pr. sak. Strafferamme under 6 år

År	Sakkyndige	Vitner	Tolker
2008	0,1	5,0	0,2
2009	0,1	5,3	0,3
2010	0,1	5,2	0,2
2011	0,0	4,7	0,3
2012	0,0	4,5	0,3
2013	0,0	4,5	0,4
2014	0,1	4,8	0,5
2015	0,0	4,4	0,5
2016	0,0	4,7	0,5
2017	0,1	5,2	0,5

Tabell 17 Aktører pr. sak. Saker med strafferamme over 6 år

År	Sakkyndige	Vitner	Tolker
2008	0,1	7,0	0,6
2009	0,1	6,8	0,7
2010	0,1	6,2	1,0
2011	0,0	6,3	0,9
2012	0,1	6,1	0,8
2013	0,1	7,4	1,0
2014	0,1	6,8	1,0
2015	0,1	7,2	1,0
2016	0,2	7,1	1,0
2017	0,1	6,9	1,0

Planmøtemal 1**Mal for innledende planmøte tingretten**

(før hovedforhandling er berammet)

Sak nr: _____

Møtedeltakere:

I forkant av planmøte bør retten ha sendt innkalling med de sentrale spørsmålene som retten særlig ønsker å ta opp. Gjennomføres som hovedregel som fjernmøte på telefon. Formålet er å avklare spørsmål som har betydning for tidsavsetning, samt å igangsette eventuelle prosesser/avklaringer som ikke kan/bør vente til hovedforhandlingsdommer er satt på saken.

	SPØRSMÅL TIL BEHANDLING	PARTENES SYN OG RETTENS BESLUTNINGER
a)	<i>Innledning</i>	
1.	Sjekkliste mot berammingsbrev <ul style="list-style-type: none"> - Har det vært forsvarer/bistandsadvokat under etterforskningen - Har tiltalte vært fengslet under etterforskningen - Har det vært kontakt mellom aktor og forsvarer, eventuelt bistandsadvokat - Behov for koordinerende bistandsadvokat - Tolkebehov, (språk, for hvem, når) - Sakkyndige - Fagkyndige meddommere - Forholdet til strpl. § 13 - Er det satt frist for sivile krav 	
2.	Særlige forhold ved saken	
3.	Skal saken deles eller forenes med andre saker, strpl. § 13?	
4.	Kan det være aktuelt å dele forhandlingen, strpl. §§ 287-288: <ul style="list-style-type: none"> - Flere straffbare handlinger/flere tiltalte - Tilregnelighet 	Frist for innlegg ved eventuell uenighet
5.	Sivile krav, se også punkt 14 <ul style="list-style-type: none"> - Kan det være aktuelt å nekte kravet forfulgt, jf. strpl. § 428 tredje ledd - Kan det være aktuelt å utsette behandlingen av kravet til straffesaken er avgjort, jf. strpl. § 431 	
b)	<i>Materielle temaer</i>	
6.	Tiltalebeslutningen (strpl. § 252):	Skal vurderes om bør overlates til hovedforhandlingsdommer

	<ul style="list-style-type: none"> - Er det behov for presiseringer av de faktiske forholdene? - Individualisering? <p>Andre krav enn straff?</p>	
7.	<p>Klargjøring av de materielle tvistepunktene i saken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hva er omstridt/ikke omstridt? - Erkjente faktiske forhold? - Erkjent straffeskyld? 	I den utstrekning det har betydning for tidsavsetningen
8.	<p>Bevisoppgaver: (se også nedenfor)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Aktors vitner - Forsvarerens vitner - Hva skal vitnene forklare seg om - Tidsbruk - Sakkyndige vitner – hvem, om hva - Fjernavhør/Videolink (praktisk gjennomføring) - Avspilling av bilde og/eller lyd - Dokumentasjon - Hvilket faktum trenger ikke bevis 	I den utstrekning det har betydning for tidsavsetningen
9.	<p>Er det aktuelt for partene å inngi felles fremstilling av omforente fakta? Bør det gis skriftlig redegjørelse etter strpl. § 262 tredje ledd?</p>	I den utstrekning det har betydning for tidsavsetningen
d) Prosessuelle temaer		
10.	<p>Er det tvister om bevisførselen i saken, i tilfelle hvilke? (Begjæring om bevisavskjæring KK, jf. strpl. § 216 første ledd bokstav d, taushetsplikt, forr.hemmelighet, nærstående, ...)</p>	<p>Vurdere å sette frister for prosesskrift. Avklare om spørsmålet kan avklares av hovedforhandlingsdommer. Ta stilling til om det må berammes rettsmøte til behandling av spørsmålet</p>
11.	<p>Sakkyndig:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Skal det oppnevnes sakkyndige, i tilfelle med hvilken kompetanse, mandat, strpl. kap. 11 	(Bør være gjort under saksforberedelsen)
12.	<p>Fagkyndige meddommere:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Skal det være fagkyndige meddommere, i tilfelle med hvilken fagkyndighet, strpl. § 277 første ledd? 	Type fagkyndighet
13.	<p>Språk:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Er det enighet om tolkebehovet, se berammingsbrevet - Dokumenter på andre språk, oversettelse, dstl. §§ 135, 136 	

14.	<p>Sivile krav med bistandsadvokat:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Inngivelse av prosesskrift/skriftlig forberedelse - Bestridt? - Bevisførsel - Tidsavsetting - Kompleksitet 	<p>Vurdering av behov for plan for forberedelse</p> <p>Frister for forberedelse</p>
15.	<p>Sivile krav uten bistandsadvokat</p> <ul style="list-style-type: none"> - Inngivelse av prosesskrift/skriftlig forberedelse - Bestridt? - Bevisførsel - Tidsavsetting - Kompleksitet 	<p>Vurdering av behov for plan for forberedelse</p> <p>Frister for forberedelse</p>
e)	Fortsatt saksforberedelse	
16.	Er det behov for saksforberedende møte med hovedforhandlingsdommer?	
f)	Eventuelt	

Forslag til planmøtemal 2

Mal for planmøte tingretten

Sak nr: _____

Møtedeltakere:

I forkant av planmøte bør retten ha sendt innkalling med de sentrale spørsmålene som retten særlig ønsker å ta opp. Møtet kan gjennomføres som fjernmøte eller i retten. (Gjennomføres etter at hovedforhandling er berammet og saken er satt på hovedforhandlingsdommer.)

	SPØRSMÅL TIL BEHANDLING	PARTENES SYN OG RETTENS BESLUTNINGER
a)	Innledning	
1.	Sjekkliste mot berammingsbrev <ul style="list-style-type: none"> - Har det vært forsvarer/bistandsadvokat under etterforskningen - Har tiltalte vært fengslet under etterforskningen - Har det vært kontakt mellom aktor og forsvarer, eventuelt bistandsadvokat - Behov for koordinerende bistandsadvokat - Tolkebehov, (språk, for hvem, når) - Sakkyndige - Fagkyndige meddommere - Forholdet til strpl. § 13 - Er det satt frist for sivile krav 	
2.	Habilitet <ul style="list-style-type: none"> - Hvis HF-dommer, meddommere og eventuelt tolker er satt på saken 	
3.	Særlige forhold ved saken	
b)	Materielle temaer	
4.	Tiltalebeslutningen (strpl. § 252): <ul style="list-style-type: none"> - Er det behov for presiseringer av de faktiske forholdene? - Individualisering? Andre krav enn straff?	Frister for eventuelle presiseringer
5.	Klargjøring av de materielle tvistepunktene i saken: <ul style="list-style-type: none"> - Hva er omstridt/ikke omstridt? - Erkjente faktiske forhold? - Erkjent straffeskyld? 	Frister for eventuelle prosesskrift
6.	Bevisoppgaver: (se også nedenfor) <ul style="list-style-type: none"> - Aktors vitner 	(Aktor og forsvarer bør sette opp en detaljert bevisoppgave, der

	<ul style="list-style-type: none"> - Forsvarerens vitner - Hva skal vitnene forklare seg om - Tidsbruk - Sakkyndige vitner – hvem, om hva - Fjernavhør/Videolink (praktisk gjennomføring) - Avspilling av bilde og/eller lyd - Dokumentasjon - Hvilket faktum trenger ikke bevis 	<p><i>vitnene knyttes til hver post/hendelse og med en angivelse av hva de skal forklare seg om. Også dokumentasjonen bør knytte til hver post. Det bør opplyses hva bilde og/eller lydbevis viser).</i></p> <p>Frister for eventuell utdypning av bevisoppgavene</p>
7.	<p>Er det aktuelt for partene å inngi felles fremstilling av omforente fakta? Bør det gis skriftlig redegjørelse etter strpl. § 262 tredje ledd?</p>	Eventuelle frister for dette
8.	Skal det sendes «sluttinnlegg»?	Frist for eventuelle sluttinnlegg
c) Prosessuelle temaer		
9.	Skal saken deles eller forenes med andre saker, strpl. § 13?	
10.	<p>Kan det være aktuelt å dele forhandlingen, strpl. §§ 287-288:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Flere straffbare handlinger/flere tiltalte - Tilregnelighet 	Frist for innlegg ved eventuell uenighet
11.	<p>Er det tvister om bevisførselen i saken, i tilfelle hvilke? (Begjæring om bevisavskjæring KK, jf. strpl. § 216 første ledd bokstav d, taushetsplikt, forr.hemmelighet, nærstående, ...)</p>	Sette frister for prosesskrift. Beramme eventuelle rettsmøter om bevisavskjæring
12.	<p>Sakkyndig:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Skal det oppnevnes sakkyndige, i tilfelle med hvilken kompetanse, mandat, strpl. kap. 11 	(Bør være gjort under saksforberedelsen)
13.	<p>Fagkyndige meddommere:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Skal det være fagkyndige meddommere, i tilfelle med hvilken fagkyndighet, strpl. § 277 første ledd? 	Type fagkyndighet
14.	<p>Språk:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Er det enighet om tolkebehovet, se berammingsbrev - Avklare tolkers habilitet - Dokumenter på andre språk, oversettelse, dstl. §§ 135, 136 	
15.	<p>Sivile krav med bistandsadvokat:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Inngivelse av prosesskrift/skriftlig forberedelse - Bestridt? 	Vurdering av behov for plan for forberedelse

	<ul style="list-style-type: none"> - Bevisførsel - Tidsavsetting - Kompleksitet - Kan det være aktuelt å nekte kravet forfulgt, jf. strpl. § 428 tredje ledd - Kan det være aktuelt å utsette behandlingen av kravet til straffesaken er avgjort, strpl. § 431 	Frister for forberedelse
16.	<p>Sivile krav uten bistandsadvokat</p> <ul style="list-style-type: none"> - Inngivelse av prosesskrift/skriftlig forberedelse - Bestridt? - Bevisførsel - Tidsavsetting - Kompleksitet - Kan det være aktuelt å nekte kravet forfulgt, strpl. § 428 tredje ledd - Kan det være aktuelt å utsette behandlingen av kravet til straffesaken er avgjort, strpl. § 431 	<p>Vurdering av behov for plan for forberedelse</p> <p>Frister for forberedelse</p>
d) Gjennomføring av hovedforhandlingen		
17.	<p>Praktisk gjennomføring</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tidsbruk (gjennomgang av tidsbruken for de enkelte delene av HF) - Rettsfrie dager (skal aktørene og tolkene være tilgjengelig også disse dagene) - Rettsdagens lengde - Hvem er til stede (bisitter, antall forsvarere) - Eventuell koordinerende bistandsadvokat sin rolle - Saksforberedende møter/mer uformelle statusmøter underveis 	
18.	<p>Aktors innledningsforedrag:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Form og varighet (tradisjonelt, sekvensielt, to-faset, ref. Anbefaling om gjennomføring av store straffesaker på intranett) - Hjelpedokumenter - Dokumentasjon; fullstendig, sekvensielt, nøtteskall 	
19.	<p>Forsvarers merknader</p> <p>Se over</p>	
20.	<p>Tiltaltes forklaring:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Rammer for den frie forklaringen - Varighet - (Tolkebehov) - Rekkefølge - Sekvensielt? 	

21.	<p>Vitneførsel: Fornærmede og vitner:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Se punktene tiltalte - Forklaringsplikt? Er det avhør som ønskes lest opp hvis vitnet ikke forklarer seg? - Fjernavhør - Kreves det at tiltalte forlater salen? - Behov for vitnestøtte 	<p>Frister for prosesskrift hvis uenighet som skal avklares før hovedforhandling</p>
22.	<p>Befaring:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hvem skal forklare seg - Transport - Pressens tilstedeværelse 	
23.	<p>Faktisk utdrag:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Form, innhold, oppsett - Når får motparten det - Når får retten det - Når skal det dokumenteres - Rettens tilgang til råmateriale som ikke dokumenteres f. eks overgrepssaker, økonomiske saker 	<p>Se anbefaling: Samhandling i gjennomføring av digitale straffesaker</p>
24.	<p>Hjelpedokumenter</p> <ul style="list-style-type: none"> - Disposisjoner - Tidslinjer - Beregninger - «Ordliste»/Ordforklaringer <p>Frist for å legge frem omforente hjelpedokument</p>	
25.	<p>Digital gjennomføring, tekniske hjelpemidler</p> <ul style="list-style-type: none"> - Orienterer om utstyr, herunder hva slags opplegg dommer/meddommere vil bruke - Hvem markerer, lagrer og oppdaterer <p>Behov for prosjektor, videokonferanseutstyr, annet?</p>	<p>Se anbefaling: Samhandling i gjennomføring av digitale straffesaker</p>
26.	<p>Juridisk utdrag:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Felles, oppsett og innhold, forutsettes digitalt 	
27.	<p>Begjæres det lukkede dører</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hvilke deler av forhandlingene? - Pressen til stede allikevel? - Prosess for beslutning (hvem skal uttale seg?) 	
28.	<p>Media</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tilrettelegging - Skjerming av tiltalte, fornærmede, vitner - Annet? 	

29.	Sikkerhet - Spesielle tiltak?	
30.	Økonomi - Kostnadsdekning til reiser for tiltalte/fornærmede?	For dommeren: - inngå avtale med ev. fagkyndig meddommer i forkant av HF - inngå ev. tolkeavtale i forkant av HF
31.	Opptak: - Skal det tas opptak? - Hvem ordner? - Når gis alle tilgang? - Hvordan sikre at tilhørere/uvedkommende ikke tar opptak (med fare for misbruk)?	
32.	Aktørforventning: - Rettens forventning til aktørene under hovedforhandling - Aktørenes forventning til dommeraktivitet - Hvordan fremmes prosessuelle begjæringer? - Andre forhold av betydning for «stemning»/arbeidsforhold	
e) Fortsatt saksforberedelse		
33.	Er det behov for flere saksforberedende møter?	
34.	Er det spørsmål som skal avgjøres etter skriftlig behandling under saksforberedelsen, frister for prosesskriv	
f) Eventuelt		

Forslag til planmøtemal 3

Mal for planmøte tingretten

Sak nr: _____

Møtedeltakere:

I forkant av planmøte bør retten ha sendt innkalling med de sentrale spørsmålene som retten særlig ønsker å ta opp. Møtet kan gjennomføres som fjernmøte eller i retten. (Gjennomføres etter at hovedforhandling er berammet og saken er satt på hovedforhandlingsdommer.)

	SPØRSMÅL TIL BEHANDLING	PARTENES SYN OG RETTENS BESLUTNINGER
a)	Innledning	
1.	Sjekkliste mot berammingsbrev	
2.	Habilitet	
3.	Særlige forhold ved saken	
b)	Materielle temaer	
4.	Tiltalebeslutningen (strpl. § 252)	
5.	Klargjøring av de materielle tvistepunktene i saken	
6.	Bevisoppgaver	
7.	Er det aktuelt for partene å inngi felles fremstilling av omforente fakta? Bør det gis skriftlig redegjørelse etter strpl. § 262 tredje ledd?	
8.	Skal det sendes «sluttinnlegg»?	
c)	Prosessuelle temaer	
9.	Skal saken deles eller forenes med andre saker, strpl. § 13?	
10.	Kan det være aktuelt å dele forhandlingen, strpl. §§ 287-288	

11.	Er det tvister om bevisførselen i saken, i tilfelle hvilke?	
12.	Sakkyndig	
13.	Fagkyndige meddommere	
14.	Språk	
15.	Sivile krav med bistandsadvokat	
16.	Sivile krav uten bistandsadvokat	
d) Gjennomføring av hovedforhandlingen		
17.	Praktisk gjennomføring	
18.	Aktors innledningsforedrag	
19.	Forsvarers merknader	
20.	Tiltaltes forklaring	
21.	Vitneførsel	
22.	Befaring	
23.	Faktisk utdrag	
24.	Hjelpedokumenter	
25.	Digital gjennomføring, tekniske hjelpemidler	
26.	Juridisk utdrag	

27.	Begjæres det lukkede dører	
28.	Media	
29.	Sikkerhet	
30.	Økonomi	
31.	Opptak	
32.	Aktørforventning	
e) Fortsatt saksforberedelse		
33.	Er det behov for flere saksforberedende møter?	
34.	Er det spørsmål som skal avgjøres etter skriftlig behandling under saksforberedelsen, frister for prosesskriv	
f) Eventuelt		

Mal for planmøte i lagmannsretten

Sak nr: _____

Retten har tilgjengelig på planmøtet

- tingrettens dom
- tingrettens rettsbok
- anke/ankestøtte og tilsvare/uttalelse fra motparten
- lagmannsrettens henvisningsbeslutning
- lagmannsrettens silingsnotat (internt for dommerne)
- bevisoppgave fra begge sider
- tidsplan
- sakens dokumenter hvis disse ikke er sendt tilbake eller er utlånt etter strpl. § 262 første ledd siste punktum
- påtalemyndighetens redegjørelse for saken og forsvarerens merknader, hvis retten på forhånd har bedt om dette, jf. strpl. § 262 siste ledd

Møtested og tid:

Møtedeltakere:

	SPØRSMÅL TIL BEHANDLING	PARTENES SYN OG RETTENS BESLUTNINGER
a)	Materielle temaer	
1.	Klargjøring av hva lagmannsretten skal behandle, jf. henvisningsbeslutningen	
2.	Klargjøring av de materielle tvistepunktene i saken	
3.	Hvilke deler av tingrettens dom er ubestridt, jf. strpl. § 331 tredje ledd?	
4.	Er det aktuelt for partene å inngi felles fremstilling av omforente fakta?	
b)	Prosessuelle temaer	
5.	Er det habilitetsinnsigelser?	
6.	Skal saken deles eller forenes med andre saker, strpl. § 13?	
7.	Skal forhandlingen deles, strpl. §§ 286-288 og strpl. § 431?	

8.	Er det tvister om bevisførselen i saken, i tilfelle hvilke?	
9.	Skal det oppnevnes sakkyndige, strpl. kap. 11? - Kompetanse - Mandat	
10.	Skal det være fagkyndige meddommere, i tilfelle med hvilken fagkyndighet, strpl. § 332 første ledd?	
11.	Språk: - Er det behov for tolk, i tilfelle for hvem og når? - Dokumenter på andre språk, oversettelse, dstl. §§ 135,136	
12.	Skal det gjøres opptak av ankeforhandlingen?	
c) Gjennomføring av ankeforhandlingen		
13.	Sakens ytre ramme: - Berammelsen - Firedagersuke - Rettsdagens lengde - Rettsfrie dager - Saksforberedende møter underveis - Annet?	
14.	Tidsplanen for ankeforhandlingen, rullering underveis, strpl. § 130-liste	
15.	Aktors innledningsforedrag: - Form og varighet –omfang - Hjelpedokumenter - Dokumentasjon - Fullstendig eller sekvensielt; nøtteskall først?	
16.	Forsvarers merknader: - Form og varighet –omfang - Hjelpedokumenter - Dokumentasjon - Fullstendig eller sekvensielt; nøtteskall først?	
17.	Hjelpedokumenter og disposisjoner	
18.	Dokumentasjon, digital. Nasjonal retningslinje: Samhandling i gjennomføring av digitale straffesaker	
19.	Faktisk utdrag: - Digitalt - Form og oppsett - Gjenbruk fra tingretten	

	<ul style="list-style-type: none"> - Innhold: kun dok.bevis, kun dok som vil bli påberopt, kronologisk. - Hvem skal streke? - Fellesvisning <p>Nasjonal retningslinje: Samhandling i gjennomføring av digitale straffesaker</p>	
20.	Når skal dokumentasjon foretas?	
21.	Juridisk utdrag: <ul style="list-style-type: none"> - Felles - Digitalt eller papir - Oppsett og innhold 	
22.	Annet om bevisførselen eller gjennomføringen for øvrig?	
d) Fortsatt saksforberedelse		
23.	Er det behov for flere saksforberedende møter?	
24.	Er det spørsmål som skal avgjøres etter skriftlig behandling under saksforberedelsen, frister for prosesskriv	
25.	Skal det sendes sluttinnlegg?	
e) Eventuelt		

Bruk lokalt brevark

NN tingrett

Deres referanse

Vår referanse

Dato

Dok.nr.

Straffesak (evt. særreaksjonssak) mot XX - Anmodning om berømmelse av hovedforhandling m.v. – 6-årssak (evt. fristsak)

Vedlagt oversendes tiltalebeslutning av XX og en ber om at hovedforhandling berammes.

Som forsvarer for tiltalte bes oppnevnt advokat XX

Som bistandsadvokat for fornærmede bes oppnevnt advokat XX

Aktor i saken er undertegnede, statsadvokat XX. [evt. informasjon om bisitter]

Verger – midlertidig verge

Tidsbruk og bevisføring:

Påtalemyndighetens bevisoppgave følger vedlagt. [Merknad: tidsplan bør fremgå av bevisoppgave.

Det bør videre fremgå om bevisoppgaven er omforent med forsvarer og evt. bistandsadvokat]

Forsvarer får frist til x med å supplere bevisoppgaven, og en ber retten notere seg denne fristen for videre oppfølging.

Det bør formentlig avsettes X dager til hovedforhandlingen [Her bør det redegjøres for tidsbruk knyttet til dokumentasjon og prosedyrer hvis dette ikke fremgår av bevisoppgaven.] Det er ønskelig med rettsfri [..]

Som det fremgår av påtalemyndighetens bevisoppgave er spesialist i psykiatri, dr. NN og psykologspesialist NN (foreslått) oppnevnt som sakkyndige. Begge/bare sakkyndig NN trenger å møte. En legger til grunn at retten også konfererer med de (foreslåtte) sakkyndige før berømmelse skjer.

[Evt. Behov for tolk/språk/hvem (tiltalt/fornærmet/vitner) trenger tolk?]

[Evt. Fagkyndige meddommere. Hvilken fagkyndighet? Begrunne behovet]

Hovedforhandlingen ønskes gjennomført digitalt og tingretten bes ta høyde for dette ved berømmelsen.[kort redegjørelse for evt behov for avspillingsutstyr]

Planmøte:

Behov/ikke behov for planmøte.

- Redegjør for evt. kontakt med forsvarer om:
  - Kan deler av faktum legges til grunn/er noen forhold erkjent
  - Avklaring om sakens tvistepunkter
  - Omfang av bevisføring og tidsbruk
  - Sentrale hjelpedokumenter
  - Prosessuelle temaer
  - Inndragning og sivile krav

Annet:

Påtalemyndigheten ser/ikke behov for skriftlig redegjørelse [kort begrunnelse]

Følgende dommere har hatt befatning med saken under etterforskingen:

Sivile krav:

Sivile krav i denne saken fremmes etter straffeprosessloven § 428 første ledd, annet punktum. Frist for å fremme krav for retten med angivelse av størrelsen på dette, faktiske og rettslige grunnlag for kravet samt angivelse av hvilke bevis som vil bli ført, settes til [14 dager frem i tid], jf. straffeprosessloven § 264b annet ledd. Retten må etter at kravet med mer er mottatt, sende kopi av dette til forsvarer med kort frist for bemerkninger.

Forslag om supplering av bevisoppgaven hva gjelder straffekravet:

Frist for bistandsadvokaten til å foreslå supplering av bevisoppgaven hva gjelder straffekravet settes også til [14 dager frem i tid], jf. straffeprosessloven § 264a, annet ledd.

Statsadvokat/Politiadvokat

Gjenpart av dette brev samt kopi av tiltalebeslutningen og bevisoppgave sendt:

Advokat

Deres referanse

Vår referanse

Dato

Politidistrikt/Statsadvokatembeter - N.N
Oppnevning som koordinerende bistandsadvokat under hovedforhandlingen

Advokatene YY og advokat XX oppnevnes som koordinerende bistandsadvokater i straffesak mot N.N.

Oppnevningen skjer i medhold av straffeprosessloven § 107 h, og er på det offentliges bekostning etter reglene i salærforskriften.

Etter straffeprosessloven § 107 h annet ledd skal de koordinerende bistandsadvokater så langt det er mulig, samordne bistandsadvokatenes syn på spørsmål som oppstår under etterforskningen og forberedelsen av hovedforhandlingen og bidra til en hensiktsmessig gjennomføring av saken i samarbeid med øvrige aktører. Dersom det er nødvendig for en hensiktsmessig gjennomføring av saken, kan retten beslutte at spørsmål som den enkelte bistandsadvokat ønsker stilt under etterforskning, bevisopptak og hovedforhandling til andre enn egen klient, jf. § 271 andre ledd andre punktum og § 291 a, skal samordnes og stilles av koordinerende bistandsadvokat.

Hovedforhandling er berammet fra .....

Dere bes sende informasjon til øvrige bistandsadvokatene etter hver rettsdag. Den enkelte bistandsadvokat vil således kunne gi informasjon til sine klienter uten selv å være til stede under hovedforhandlingen.